

VACACIÓNS CON TRABALLO

EXPERIENCIAS SOLIDARIAS 2015

Testemuños de participantes no programa Vacacións con
Traballo do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

EXPERIENCIAS SOLIDARIAS 2015

**Testemuños de participantes no programa Vacacións con Traballo
do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade**

EDITA: Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

COORDINA: Secretaría Técnica do Fondo Galego (IGADI)

SEDE: Rúa Varsovia, 4ºC - 6º, 15703 Santiago de Compostela (A Coruña)

TELÉFONO: 981 555 999 - Fax: 981 565 203

SECRETARÍA: Centro Cívico Sur, Rúa Luís Braille, 40 - 36003 Pontevedra

TELÉFONO: 986 843 436 - 698 144 536

ENDEREZO ELECTRÓNICO: info@igadi.org / www.fondogalego.org

FOTOGRAFÍAS: Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

DESEÑO: PositiBos.gal

IMPRESIÓN: Gráficas Feito SL

DEPÓSITO LEGAL:

VACACIÓNS CON TRABALLO EXPERIENCIAS SOLIDARIAS 2015

Testemuños de participantes no programa Vacacións con Traballo
do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

■ PRÓLOGO	pax. 6
VACACIÓNS CON TRABALLO EN NICARAGUA	pax. 8
Datos básicos de Nicaragua	pax. 8
Testemuños de BELÉN GÓMEZ, SEREZÁBEL RODRÍGUEZ e MÓNICA MOURÍN	pax. 11
VACACIÓNS CON TRABALLO EN CABO VERDE	pax. 38
Datos básicos de Cabo Verde	pax. 38
Testemuño de MARÍA JOSÉ VILLAR	pax. 41
Testemuño de ANA FERRADÁNS	pax. 67
Testemuño de ANA PIÑEIRO	pax. 91
Testemuño de RUBÉN LÓPEZ	pax. 109
■ EPÍLOGO	pax. 120

PRÓLOGO

En 2015 cumpríanse dez anos das Vacacións con Traballo. Nesta década, 35 traballadoras e traballadores das administracións socias do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade viviron unha inesquecible experiencia de voluntariado en países empobrecidos. Persoal de concellos e deputacións que non só achegou o seu asesoramento técnico aos parceiros en terreo, senón que tamén se enchoupou de vivencias e saberes cos que á volta contribuíu a sensibilizar sobre a realidade do Sur.

Así o fixeron tamén as sete persoas que no último ano viaxaron a África e Centroamérica a través do programa: María José Villar, Ana Ferradáns, Rubén López, Ana Piñeiro, Belén Gomez, Serezabel Rodríguez e Mónica Mourín, técnicas respectivamente dos concellos de Redondela, A Estrada, A Pobra do Caramiñal, Rianxo, Monforte de Lemos e Bergondo. Este caderno recolle os seus relatos sobre o intenso mes que pasaron en Cabo Verde ou Nicaragua, na dimensión profesional pero tamén na persoal.

Alén de ampliar o número de prazas dispoñibles, o décimo aniversario das Vacacións con Traballo deu para poñer en valor o programa con actividades como o encontro celebrado en Pontevedra o 6 de xuño. Máis de vinte persoas que desde 2006 viviran esta experiencia reflexionaron conxuntamente sobre a solidariedade internacional desde o local, co fin de mellorar a iniciativa e a implicación das administracións municipais e provinciais na cooperación para o desenvolvemento.

Do mesmo xeito, as X Xornadas Anuais de Cooperación que a cidade do Lárez acolleu o 3 de decembro levaron por título 'Vacacións con Traballo. Unha década de cooperación dende o local' e contaron coa intervención de tres participantes. "As Vacacións con Traballo en Nicaragua marcaron un antes e un despois na miña vida" ou "a experiencia en Cabo Verde foi única no persoal e no profesional" son algunhas das impactantes frases que se puideron escoitar no foro.

Tanto os representantes municipais caboverdianos alí presentes coma os galegos coincidimos en destacar este programa como ferramenta de aprendizaxe mutua. Un intercambio constante de coñecementos e emocións a prol dun obxectivo común: mellorar a vida das persoas, man a man e sexa onde sexa. Este é tamén o arrecendo que destilan as páxinas que seguen.

Juan González

Presidente do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

VACACIÓNS CON TRABALLO EN NICARAGUA

DATOS BÁSICOS

NOME OFICIAL: República de Nicaragua.

CAPITAL: Managua. 2.132.000 habitantes.

SUPERFICIE: 130.370 km². É o país con maior superficie de América Central, localizado entre o Océano Pacífico e o Mar Caribe, fronteirizo con Honduras e Costa Rica. Nicaragua posúe unha notable diversidade xeográfica, con rexións volcánicas, montañosas e de alta pluviosidade, así como unha das maiores reservas de auga fresca en América Central, o Lago de Nicaragua. No entanto, existen problemas ambientais derivados da polución marítima, da deforestación e da erosión do solo.

POBOACIÓN: 6.080.000 habitantes (Banco Mundial e PNUD, 2013). Un 58,3% da poboación vive en zonas urbanas. Existe unha poboación inmigrante de aproximadamente 30.000 persoas, sobresaíndo colectivos de orixe armenio, xudeu, palestino, libanés e sirio.

ALFABETIZACIÓN: 88,4% (Banco Mundial, 2008).

ESPERANZA DE VIDA AO NACER: 74,5 anos (Banco Mundial, 2013).

ÍNDICE DE DESENVOLVEMENTO HUMANO (IDH): 0,599. Posición 125ª entre 187 países (Informe IDH, 2014). Considerado país de “nivel de desenvolvemento humano medio” (PNUD, 2010). Para o Banco Mundial (2011), Nicaragua corresponde ao grupo de “países de ingreso mediano baixo”.

LINGUAS: A lingua oficial é o español, falado polo 97,5% da poboación (Censo Nacional, 2005). Existen comunidades que falan inglés, crioulo, miskito (lingua das comunidades aborixes principalmente localizadas na costa Caribe, falada por un 1,7%) e outras linguas indíxenas (sumu, rama, garífuna).

CONFIGURACIÓN RACIAL: 69% mestizos, 17% brancos, 9% negros, 5% amerindios. Segundo estatísticas oficiais do Instituto Nacional de Información e Desenvolvemento (INIDE), a configuración racial divídese do seguinte xeito: 27% miskitos, 25% mestizos da costa Caribe, 25% outros (brancos, mestizos); 10% comunidades indíxenas chorotega, nahua, mange; 5% crioulo (kriol); 5% xiu, sutiava; 3% cacaoopera, matagalpa.

RELIXIÓNS: Católica (58,5%), evanxélica (21,6%), moraviana (protestantes da Irmandade Moraviana, 1,6%), testemuñas de Xehová (1%), outras (1,7%).

MOEDA: Córdoba Ouro Nicaraguano (NIO). A convertibilidade é de 1 € = 30,317 NIO e de 1 NIO = 0,0324 € (xaneiro 2016).

PIB PER CÁPITA: 1.904 US\$ (PNUD, 2014).

CRECEMENTO ECONÓMICO: 4,7% (Banco Mundial, 2014).

DESEMPREGO: 6,8% da poboación economicamente activa (PNUD, 2014). Estímase igualmente que existe un 46,5% de poboación na economía informal ou subempregada.

POBREZA: 29,6% (PNUD, 2014).

DIVISIÓN DO PIB: Agricultura (16,9%); industria (25,8%); servizos (57,3%).

INFLACIÓN: 6% (Banco Mundial, 2014).

PRINCIPAIS SOCIOS COMERCIAIS: Estados Unidos, El Salvador, Honduras, Costa Rica, México, Venezuela, Guatemala, China.

PRINCIPAIS RECURSOS: Ouro, prata, cobre, tungsteno, zinc, pesca.

INDEPENDENCIA: 15 de setembro de 1821 (independencia do Imperio Español). Despois, a actual República de Nicaragua logrou a súa autonomía política do entón denominado I Imperio Mexicano o 19 de marzo de 1823. Posteriormente, Nicaragua pasou a formar parte da Unión Centroamericana, da que se separou definitivamente en 1838, sendo o primeiro Estado en segregarse desa unión rexional.

FORMA DE ESTADO: República unitaria e presidencialista, cun sistema parlamentario unicameral, a Asemblea Nacional, composta por 92 deputadas e deputados que se elixen por listas de partidos e representación proporcional para períodos de cinco anos. O presidente e xefe de Estado e de Goberno é Daniel Ortega Saavedra (Frente Sandinista para a Liberación Nacional, FSLN), desde xaneiro de 2007.

TESTemuños de Belén Gómez, traballadora social do concello de Monforte de Lemos, Serezabel Rodríguez, técnica de integración social do concello de Bergondo, Mónica Mourín, traballadora social do concello de Bergondo
INSTITUTO DE PROMOCIÓN HUMANA-SOMOTO, NICARAGUA

ANTECEDENTES

Despois de varios anos de intento por parte das dúas técnicas, Belén Gómez, do Concello de Monforte de Lemos, e Serezabel Rodríguez, do Concello de Bergondo, por fin neste 2015 resultamos seleccionadas para participar no programa Vacacións con Traballo. O noso destino: Nicaragua.

Cómpre explicar que hai unha terceira persoa que nos acompaña nesta viaxe, Mónica Mourín. Ela non se presentou ao proceso de selección, porén, vive de forma moi próxima o proxecto, xa que Serezabel e mais ela traballan xuntas no Departamento de Servizos Sociais do Concello de Bergondo. Un día, cando xa sabiamos que Serezabel fora seleccionada para participar, Mónica mirouna, unha mirada, só dixo: eu tamén vou. E así comezaron as xestións da súa viaxe, facilitadas por Daniel González Palau, naquel momento secretario do Fondo

ata a altura de Totogalpa e, de aí, por un camiño de terra, a uns 6 km chegase á comunidade, que se divide en dúas zonas:

- asentamento, lugar no que se construíron en tres fases as vivendas financiadas a través do Inprhu e no que habitan 32 familias, das que 16 delas teñen a capacidade de brindar hospedaxe ás e aos turistas que así o soliciten.
- A Presa, constituída por 36 familias que xa vivían alí antes da construción das vivendas do asentamento.

As familias que residen na comunidade, atópanse en situación de exclusión por diferentes motivos: a súa illada localización xeográfica, o que deriva na dificultade de acceso aos recursos e o abandono institucional; todo isto xera, obviamente, unha situación de necesidade e pobreza. Ademais, hai que engadir a situación de carencia das políticas locais de atención ás comunidades rurais.

Á par da comunidade, ao carón dunha quebrada e no medio dun bosque característico do trópico seco, atópanse as instalacións do ecoalbergue, equipamento que conta cos servizos de: hospedaxe, alimentación, ciclismo, campismo e sendeirismo guiado, entre outras. Os visitantes poden dedicarse á observación de bolboretas, paxaros e outros animais silvestres e visitar o orquidiario instalado no lugar, no que se cultivan as máis belas especies de orquídeas propias da zona. Pódese visitar tamén o centro de artesanías, onde adquirir obxectos de barro, palma, tule, “jícaras”, etc. realizados a man polas familias do lugar e degustar unha cunca de café co delicioso pan caseiro elaborado polas mulleres nativas.

A temática que se nos propón traballar desde o Inprhu é a procura e identificación dos mecanismos de sobrevivencia que inflúen nas melloras da calidade de vida e estabilidade emocional das familias rurais de Palmira.

Solicitánnos que realicemos un proceso de investigación participativa con 30 familias rurais, no cal abordemos con amplitude e profundidade a situación cultural, social, económica e antropolóxica das familias, a súa experiencia no emprego a través dos seus propios recursos e a súa participación na comunidade para a mellora da mesma.

O proceso de autodiagnóstico participativo estivo orientado a estimular e mellorar o diálogo entre as persoas, as familias, a comunidade e ao intercambio de coñecementos, prácticas e contidos. Con esta investigación pretendíase levar adiante o empoderamento das familias, creando capacidades propias que lles fagan máis independentes.

A estancia en San José de Palmira foi dun mes. A data de saída cara Nicaragua foi o 25 de setembro e a de regreso o 26 de outubro de 2015. Durante este período, estivemos case sempre aloxadas no ecoalbergue de San José de Palmira, tempo no que se tomou contacto coas familias, o alumnado e mestras dos tres módulos do centro escolar, o líder da comunidade, as persoas da comunidade con distintas capacitacións, os produtores agrícolas, o consello de anciás, o artesán, etc.

DIARIO SEMANAL

O venres día 25 de setembro de 2015 saímos dende o aeroporto de Vigo cara Madrid, con escala en Atlanta e finalmente chegamos ao noso destino: Nicaragua. Si, unha longa viaxe, ao outro lado do planeta. Desde aló arriba, a 10.000 pés de altura, o mundo semella máis pequeno, e unha mesma no globo tamén se sente moi pequena. Son horas de viaxe que permiten descansar nas reflexións sobre o mundo, sobre as situacións de desigualdade, sobre que tan

grande sexa a incidencia das pequenas accións que pode desenvolver cada un de nós, a título máis individual. A resposta é como todo neste momento: pequeno. Pero lembro unha gran frase que me acompaña nesta viaxe: "Moita xente pequena, en lugares pequenos, facendo cousas pequenas, pode cambiar o mundo". Galeano escribía verbas e textos sobre o drama de América, sobre a loita dos oprimidos a prol da súa liberdade. Tamén Paulo Freire nos fala dos oprimidos. Seremos quen de entender a opresión? Seremos quen de observar con obxectividade? Reflexionamos sobre o porqué de que América Latina estea instalada nunha subordinación que se pretende inevitable.

...Pode cambiar o mundo. Que pretensións tan utópicas... Imposible! Depende, depende de cal sexa ese mundo. O mundo pequeno que vexo desde arriba? Evidentemente, esta viaxe non é para cambiar o mundo, pero si hai cousas que mudan, hai intercambio, hai percepcións, hai sensacións que indican que si hai cambio.

8 pm. Chegamos ao aeroporto de Managua, alí nos espera Marvin Calderón, traballador do Inprhu, para levarnos ata Somoto, no departamento de Madriz. Aínda quedan pois tres horas máis de viaxe, ata o norte, pola Panamericana. Curvas, noite, calor, imaxes, olores... Xa comezan as sensacións, pero polo de agora toca descansar, aloxarémonos ata o martes na sede do Inprhu en Somoto.

Ao día seguinte, 26 de setembro, xa descansadas e coas pilas cargadas, coñecemos ás persoas que forman o Consello de Dirección: Dona Gladys Cáceres, Bislán García e Merari Blandón. Eles preséntannos a entidade, a súa historia, traxectoria e fálannos dos proxectos que se están realizando na actualidade.

Posteriormente, temos reunión coa traballadora social e responsable do programa, Marta Beatriz Álvarez Cáceres, quen nos explica os obxectivos, e no que se enmarca o seguinte plan de traballo:

- Investigación e enquisa coas persoas produtoras agrícolas da comunidade de Palmira.
- Diagnóstico comunitario con especial incidencia na identificación das necesidades da comunidade.
- Diagnóstico específico con menores. Entrevistar aos nenos/as e mozos/as para identificar o seu punto de vista como potencial dato obxectivo.

A poboación diana do noso traballo de observación foi, en xeral, toda a comunidade, pero de xeito específico as mulleres e os nenos e nenas.

O día 29 de setembro chegamos á comunidade de San José de Palmira, o noso destino, para a realización do proxecto. Fomos acollidas pola nosa técnica supervisora Marta Beatriz Álvarez, o noso parceiro Keven Rafael Tercero Cruz (apoio técnico do Inprhu, que permanecerá connosco durante a estada en Palmira), o líder da comunidade Walter Samuel Miranda e don Eugenio e mais dona Sonia, propietarios da vivenda onde nos facilitaban a manutención.

As actividades que levamos a cabo durante a nosa estancia no asentamento de Palmira víronse favorecidas polo feito de aloxarnos na propia comunidade, o cal por suposto facilitou a convivencia e a relación coas familias. Certamente, Palmira é un lugar curioso, diferente, un lugar no que se concentran as necesidades máis básicas de alimentación, emprego, saúde, sanidade, educación, cultura... Un lugar cheo de xente que dá a sensación de estar esperando, esperando e buscando oportunidades de mellora, de cambio. Un lugar con familias que te acollen como un membro máis.

Unha tarde, escoitamos a canción de Latinoamérica de Calle 13; hai unha parte na que di “América Latina, un pueblo sin piernas pero que camina”. Efectivamente, non se sabe como, pero camiña; non sei por que un sorriso, non sei por que unha caricia, non sei por que entregan o que non teñen, por que hai luz, alegría, cores. Pero iso é Palmira, cores, alegrías, vento, risas dos nenos, ledicia, olor a cociña, a fume, calor, esperanza.

Primeira semana en Palmira

Esta semana iniciamos os primeiros contactos coa comunidade a través dunha ruta do coñecemento guiada por Keven Rafael. Coñecemos as hortas familiares, as hortas comunitarias na escola, e a algunhas das familias máis implicadas da comunidade. Esta toma de contacto é lenta; as claves culturais da comunidade indíxena, descoñecidas ata o momento para nós, retardan o noso traballo de observación. Aínda así, seguimos na procura de información, sen prisa pero sen pausa. Non podemos esquecer algo xa sabido polas persoas que tiveron a sorte de coñecer o país: o ritmo lento e pausado nicaraguano e a calor, dous dos condicionantes do noso traballo. Á calor non nos acostumamos, pero rápido puidemos observar e gozar de facer as cousas con calma, con pausa e coa tranquilidade á que ningunha das tres estamos acostumbradas nas nosas realidades laborais, pero sen dúbida un acerto á hora de traballar na diagnose sobre unha comunidade cunha idiosincrasia tan propia e característica como a de Palmira.

Ao longo da semana desprazámonos a Somoto para manter dúas reunións de seguimento e avaliación con Marta Beatriz Álvarez, a traballadora social que coordina o noso traballo. Estas reunións serven para identificar as potencialidades do traballo e as dificultades coas que nos estamos a atopar.

Segunda e terceira semanas

Unha das ferramentas mellores para a obtención dos datos mais eficientes e eficaces foi a participación directa en actividades propias da comunidade. Nesta semana tivemos a ocasión de participar na elaboración de pan doce artesanal.

Dende o Inprhu realizáronse diferentes accións para beneficiar á comunidade de Palmira, unha delas foi a capacitación na elaboración de pan doce artesán. Na comunidade construíuse un obradoiro de oficios e un forno de cocer, así as persoas que foron capacitadas para esta tarefa teñen as ferramentas precisas para levala a cabo. Tamén se investiu na compra de materiais, tales coma bandexas, mesas de traballo e outros útiles de cociña.

A señora Xiomara dedícase a este labor. Nunha ocasión, tivemos a oportunidade de compartir con ela e coa súa filla unha mañá de traballo. Puidemos non só observar, senón tamén participar no proceso de elaboración de pan doce.

A dona, dunha forma moi amena e amigable, explicounos como tiñamos que facer. A verdade é que tivo moita paciencia coas tres, non deixábamos de ser alumnas pouco avantaxadas nunha xornada de traballo apurada. A elaboración de pan doce é unha tarefa totalmente artesanal, moi laboriosa, que vai dende amasar unha gran cantidade de masa, elaborar os diferentes tipos de pan (pan simple, con azucre de panela, con queixo, con canela) recoller leña, facer brasas, prender o forno, cocer, etc. Dona Xiomara explica que é un traballo que lle gusta moito facer, no que se sente útil na comunidade, pero comenta que ás veces se atopa con dificultades para realizalo: escaseza de produtos, falta de cartos para mercar os produtos, falta de man de obra e, aínda que o pan ten unha boa venda, ofrece poucos beneficios en relación ao traballo.

Non é preciso que faga grandes esforzos para lembrar o sabor daquel pan... Quentiño, recién feito. Aquele arrecendo, o lume, a calor; de repente, parecía estar na casa da aldea, coa avoa e a mamá... Como dicimos nós, cocendo. O día que se cocía era un día moi importante, era un día de reunión de mulleres. Daquela, a miña tarefa era ben diferente: ir á horta buscar as mellores follas de verza para tapar os bolicos no forno, que non se queimaran. Anos despois, aquel día de elaboración de pan doce no obradoiro de oficios en Palmira tamén se converteu nunha reunión de mulleres, nun intercambio de pareceres, de saberes, silencios compartidos e cómplices, goces do aire fresco que entra polo enreixado.

Reunión cos produtores agrícolas

Unha das nosas tarefas durante a nosa estadía na zona foi extraer información sobre o proceso de transformación dos produtos agrícolas en Palmira. Tiñamos que enquisar aos produtores da zona para saber en que grao coñecían as posibilidades de transformar produtos -por exemplo, facer marmeladas a partir de froitas-, que posibilidades había de comercialización real de ditos produtos, cal sería o proceso de fabricación e venda, etc.

Para iso contamos coa axuda e o apoio tanto do líder da comunidade de Palmira, Walter Samuel Miranda, como do membro do Inprhu, Keven Rafael

Tercero, e tamén de don Leónidas, líder da comunidade da Presa, lindeira co asentamento de Palmira.

Daquela reunión extraemos unha conclusión moi importante, á vez que desacougante: o cambio climático está a afectar gravemente á zona. Nicaragua é o cuarto país no mundo máis afectado polos eventos climáticos extremos entre 1994 e 2013, de acordo co Índice de Risco Climático Global 2015, publicado pola organización ambiental alemá German Watch. De feito, as autoridades de Nicaragua advirten que as altas temperaturas que se rexistran ocasionarán máis enfermidades, como dengue e malaria, auga con parasitos, danos na agricultura e tormentas tropicais máis extremas.

Un estudo xa do ano 2010 do Department for International Development de Reino Unido, con subse de en México, mostra como o cambio climático ocasiona reducións na produción, os rendementos e o valor da terra dos agricultores de Nicaragua. O documento analiza algúns dos efectos potenciais do cambio climático sobre o sector agropecuario. En particular, avalíanse as variacións na produción e o valor da terra, así como os seus efectos económicos. No estudo inclúense os posibles impactos económicos derivados de cambios futuros no clima, os cales mostran un escenario pouco alentador sobre a produción agropecuaria.

Os produtores explicábanos que a seca na zona modifica contundentemente a súa produción agrícola e, con iso, as súas colleitas; de feito, moitos dos produtores investiron na semente e, ao non chover, non hai produción. Isto tivo como consecuencia endebedamento e perdas económicas e, por tanto, non poder sementar de novo. Outros que si teñen posibilidades de sementar non queren correr o risco por temor a non colleitar. Observamos un bloqueo por parte dos produtores: a situación climática e o contexto de escasas oportunidades de traballo máis aló da agricultura fan que non haxa horizonte de futuro, non saben moi ben de que forma poden afrontar esta circunstancia.

Esa semana, ademais de continuar coas reunións de seguimento e avaliación con Marta na sede do Inprhu en Somoto, visitamos o orquidiario, coñecemos polo miúdo a historia do ecoalbergue e entrevistamos á profesora de multigrado Carmen Julia Muñoz.

Tamén fixemos un contacontos lúdico no centro de educación infantil de Palmira. Tal como falabamos antes, o problema do cambio climático en Nicaragua é importante, unha das consecuencias máis directas é a falta de choivas. A historia titulábase 'Nubito y Nubita', un conto ecoloxista que falaba da importancia das choivas, das consecuencias de que non chova e, en fin, do valor da auga e o acceso á mesma.

Para público foi algo totalmente novidoso: o feito de que tres “chelas” (así lles chaman ás persoas estranxeiras) chegasen esa mañá á escola e a contar un conto era un acontecemento importante. O suceso inesperado que alí aconteceu aquel día marcará os nosos records. O conto comezou ben: unha combinación de teatro, sons e debuxos no encerado... Pero axiña os nenos deixaron de prestar atención, supoñemos que unha combinación de factores foi a causa: os nosos escasos atributos artísticos e a falta de costume dos pequenos á hora de permanecer atentos. Pero algo curioso sucedeu, algunhas das nais dos nenos que estaban alí presentes comezaron a interactuar connosco dunha forma moi divertida, estaban ledas, contestando ás preguntas que faciamos sobre as nubes, o sol, as montañas, a choiva... Con elas reproduciamos o son da choiva ao romper no chan, asubiabamos como cando vai moito vento. De súpeto, o conto para nenos converteuse nun conto para nais. Gústanos pensar que elas lle contan aos seus fillos a historia de Nubito e Nubita algunha noite, ao carón dunha vela, ou do lume, na cama, antes de durmir.

As tres compartimos semellantes sensacións, sobre todo á hora de traballar cos nenos e nenas. Non é doado de explicar, son miradas, preguntas, xogos, son sorrisos sen dentes, inocentes, felices, son o “catapún chin pun” dun xogo cooperativo que queda, dende logo, instaurado con todos os nenos e as nenas de Palmira.

A escola, non é unha escola común. É un lugar que existe grazas á dedicación de moitas persoas, grazas ao esforzo compartido de xente que coñece o valor da educación, o importante da socialización. Un nome: Carmen Julia Muñoz, mestra de multigrado da escola. Nunha das entrevistas que tivemos con ela foi a persoa que por primeira vez fala de forma explícita sobre hixiene, salubridade e violencia intrafamiliar en Palmira. Motivación, vocacións, sensibilidade especial, son termos que se tornan escasos ao referirnos a esta mestra. Tal como explicabamos nunha das entradas do blog das Vacacións con Traballo, ela, a pesar das súas dificultades físicas, desprázase camiñando diariamente 12 quilómetros para poder impartir clase aos seus alumnos, cos materiais mínimos, co alumnado agrupado de idades moi diferentes. Percíbese, sen necesidade de ter moito que observar, o seu grande empeño e dedicación a esta comunidade, cunha gran motivación e amor cara o traballo educativo.

Ruta de sendeirismo ao lugar cerimonial indíxena Las Tres Señoritas

Unha das actividades coas que se complementa o proxecto turístico de Palmira Ecolóxica é a visita a Las Tres Señoritas. Estas son tres rochas naturais ubicadas na cima dun cerro no que hai dous miradoiros: Guapinol e Los Pinos. Aquí obsérvase unha paisaxe fermosa e pódese albiscar a comunidade de Palmira, o correr do río Coco, a cidade de Ocotál e a fronteira con Honduras.

As tres rochas chámanse Piedra del Sapo, Piedra del Caballito e Piedra Redonda. Nesta última é onde se atoparon soterradas numerosas pezas arqueolóxicas que, lamentablemente, non están protexidas por ningunha institución pública.

Para chegar ata o cumio hai que camiñar unhas dúas horas atravesando o bosque do trópico seco. A ruta non é doada, por iso a comunidade ofrece o servizo de sendeirismo guiado. No noso caso quen nos acompañou foi Beto, un rapaz de quince anos que coñece a zona á perfección.

Pero, como todo neste lugar, ten unha historia... Segundo contan, en cada rocha foi sacrificada unha muller virxe para render tributo aos deuses e así solucionar as dificultades que sufrían os indíxenas: a falta de choivas, a escaseza de colleitas, etc. Dende aquela, coñécese como o cerro de Las Tres Señoritas.

O contorno tamén garda segredos... Entre outros, din que se es unha persoa estranxeira e sobes soa ao cerro, pérdeste. Como é un lugar protexido por espíritos ancestrais, sempre tes que ir acompañado por alguén que coñeza a zona.

Sen dúbida, chegar arriba despois dunha esgotadora camiñada fai que te sintas máis preto do ceo.

Visita ao centro de artesanía de Totogalpa

Bicicletas en pé, percorremos o camiño que leva dende San José de Palmira ata o pobo de Totogalpa. A viaxe levounos unhas tres horas. Por mor das choivas o camiño quedou anegado nas quebradas e isto dificultaba bastante o paso... A verdade, non sei en que momento nos enchemos de lama e nos mollamos, foi só cando miramos unhas para outras cando nos decatamos de como iamos de embarradas. A nosa sorpresa é que un dos nativos que nos

acompañaba ía impecable. Imaxínade o motivo: cuestión de habilidades, adaptación... Queda ao voso criterio.

A dúas cuadras ao oeste da Alcaldía do Poder Ciudadán de Totogalpa está situado o fogar de Arnulfo José Gómez, onde, dende moi cedo, inicia a elaboración de obxectos pintorescos, utilizando jícaros verdes, tule e pintura especial para este tipo de traballo. Na súa casa, no taller, pódense observar dende pinturas relixiosas, políticas, adornos, edificios, petates, etc. ata pinturas moi orixinais e os huacales que se fan da froita de jícara.

Don Arnulfo Gómez recíbenos na súa propia casa e convidáanos a café. De novo, aire fresco, descanso, música; o mellor lugar para chegar despois da viaxe. O artesán cóntanos que leva máis de vinte anos dedicado a este labor e a súa arte é revivir a natureza con imaxes de animais, como o paxaro guardabarranco, ou paisaxes que plasma no tostado do material usando acuarelas e pintura adhesiva. Ante o pouco apoio institucional e as dificultades económicas e de comercialización das súas pezas, organismos como o Instituto de Promoción Humana de Somoto traballan da man cos artesáns para a procura dun mercado que lles permita comercializar os seus produtos, xa que este é o maior problema que teñen os homes e mulleres das comunidades indíxenas de Totogalpa. “Toda unha experiencia máxica e enriquecedora a que vivimos esa tarde con Arnulfo, grazas”.

Cuarta semana

Despedida de Palmira

Chegou a despedida! Ningunha das tres queríamos que chegase tan pronto ese momento. Despois dun día de despedidas das familias de Palmira, atopámonos abatidas, ningunha era quen de pronunciar unha palabra.

Entre silencios e pensamentos, recollemos a nosas cousas e, unha vez que as maletas entraron na furgoneta de don Julio, as tres nos miramos, asentindo que probablemente sería a última vez que estaríamos en Palmira.

Atrás quedarían os faladoiros coas súas xentes, o rir dos nenos e nenas, os olores a café recién feito e fume, a natureza.... Ata sempre Palmira, sempre levaremos un anaqüño de vós nos nosos corazóns!

Visita ás comunidades de Lapante, Volcán e Porcal

Chegar a San José de Palmira non é doado. Como dixemos, desde que deixas a estrada Panamericana en Totogalpa hai que percorrer durante uns 6 km un camiño de terra, ás veces anegado polas choivas, baixo o sol e a calor, a humidade e probablemente os perigos dunha pista que penetra en zonas pouco habitadas. As persoas que habitan na contorna están, por tanto, illadas e teñen moi difícil o acceso aos recursos máis básicos, sobre todo porque a meirande parte delas non posúe ningún medio de transporte para facer o percorrido ata Somoto ou Totogalpa, lugares nos que si hai conexión de transporte.

Porén, a comunidade de La Muta e, sobre todo, a de El Volcán, están máis illadas aínda. Foi preciso un treito en camioneta ata o cumio dunha montaña, despois a pé, atravesando os montes, durante unhas dúas horas, para chegar aos nosos destinos. Visitamos diferentes proxectos relacionados coa construción de fontes e o abastecemento de auga potable, todos eles realizados polo Inprhu co financiamento do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade a través das convocatorias a outras ONG, neste caso a Amigos da Terra.

Visita á comunidade de La Muta

Tamén, desde o Inprhu, ofrécese La Muta como lugar turístico con opcións de sendeirismo; hai un sendeiro que se pode realizar a cabalo ou en bicicleta. Dende a comunidade El Coyoilito iníciase o camiño polo pequeno canón ata chegar a unha poza. Percorrer o sendeiro de La Muta é unha aventura en si mesma, desde o seu inicio no CEAR Telpochcallí, no que se poden coñecer diferentes tecnoloxías agropecuarias para o trópico seco e tamén se pode contar cos servizos de hospedaxe e alimentación se se desexa.

Camiñamos por sendeiros poboados de flores e bolboretas, campos de cultivo de grans básicos e froiteiros, había facendas tradicionais cos seus currais, as súas zonas de pasto, grandes árbores, casas con tellas de barro, etc. O canón de La Muta é unha interesante formación xeolóxica na que o tempo deixou os seus sinais e en cada greta tecéronse as máis fantásticas lendas que os nativos contan. Tamén puidemos ver a Ceiba, en El Frayle, árbore sagrada, venerada durante séculos e respectada polos indíxenas; cada vez que se quixo talar, como cando se abriu o camiño ou cando se instalou a enerxía eléctrica, preferiron que non se realizaran as obras se con iso se evitaba o dano.

O camiño é prazenteiro pero abrupto. Pracer que un sinte ao estar nese entorno tan natural e virxe, rodeado por natureza, por sons, olores e paisaxes que non acostumamos a ver, pero preguntámonos como fai a xente que vive na zona, como se adaptan a vivir en lugares tan afastados, nos que o mero feito de ter acceso á auga potable é un luxo en si mesmo.

Visita ao Centro de Educación Alternativa Rural Telpochcallí

O Centro de Educación Alternativa Rural (CEAR) Telpochcallí é un proxecto do Inprhu-Somoto enmarcado no Programa de Educación Alternativa Rural. O obxectivo xeral do CEAR Telpochcallí é que a mocidade colabore no desenvolvemento integral das súas familias e das súas comunidades, para mellorar o nivel e calidade de vida nos seus municipios.

Os Centros de Educación Alternativa Rural desenvolven un modelo pedagóxico que educa para a vida, o rescate de valores e a promoción dunha agricultura ecoloxicamente responsable, culturalmente aceptable, economicamente viable e socialmente xusta.

Días libres coñecendo Nicaragua

Pero isto non foi todo. Con ansias de coñecemento do país, non pasaba unha fin de semana sen facer un percorrido polas cidades máis importantes de Nicaragua que, por tempo, podíamos visitar.

Non houbo unha fin de semana na que o despertador soase despois das 4:30 da mañá. Que doado é madrugar cando desexas emprender unha nova viaxe! O noso medio de transporte era o autobús. Empregalo como única vía para desprazarse nas viaxes foi unha boa maneira de coñecer a xente e experimentar o día a día das persoas nicaraguanas.

Estelí, León, Managua, illa de Ometepe, Granada, Masaya, San Juan del Sur, Catarina... A calquera destes destinos volveríamos as tres cos ollos pechados. Olores, sons, sensacións... xente... máis xente, pero sempre coas emocións a flor de pel. E é que a pesar do sacrificio das horas e horas de viaxe para chegar ao destino, a recompensa sempre foi maior.

Camiñamos, rimos, tiramos fotos, nadamos... Sincronizámonos co ambiente afable e tranquilo de Nicaragua e preparámonos para o noso vindeiro e cada vez máis próximo destino: España.

24 de outubro: Xa chegou o día! Marvin Calderón de novo... Significa que os nosos días en Nicaragua remataron e que nos leva a Managua, ao aeroporto Augusto Sandino; regresamos a casa. Mesma viaxe, mesmas persoas, mesmo coche... Diferentes mochilas.

REFLEXIÓNS PERSOAIS

Serezabel Rodríguez, técnica do Concello de Bergondo

Non... tras unha viaxe destas características a vida non cambia. Non cambia porque afortunadamente teño a posibilidade de continuar na mesma rutina e cos mesmos beneficios de ter nacido neste lugar do mundo. Pero si é certo, non podo negar que a mirada se transforma, que case dous meses despois de estar en España de novo asoman ao meu maxín momentos claves en Nicaragua. Son percepcións persoais, momentos entre paréntese, vivencias duras e situacións que xeran certa impotencia sabendo que non podemos facer nada ou case nada por mudar. Experimentáanse multitude de sensacións ao saber que as perspectivas de futuro dun país tan rico como Nicaragua son tan pobres, escasas, e mesmo me atrevería a dicir que, nalgúns casos, nulas. Rabia, pena, resignación. Pero non quero acabar estas reflexións dende un sentido negativo, é certo, esa é a realidade que coñecín, unha situación de necesidade pola meirande parte da poboación, un país, como din por aquí, subdesenvolvido.

Acabo coa parte positiva de todo isto, co coñecemento da grande potencialidade individual e colectiva das persoas que alí coñecín, cos sentimentos de pertenza e identificación que fan que, de forma case máxica, traballen man a man por un futuro, un futuro individual para moitos pero compartido para todos. Esa foi a clave, a colectividade, o traballo comunitario, o equipo, o sentirse todos parte dunha mesma realidade e a loita compartida por mellorar as condicións de vida. Unha grande aprendizaxe, un lugar ao que, desde o meu punto de vista aquí, “no primeiro mundo”, estamos lonxe de chegar: o traballo comunitario.

Bélen Gómez, técnica do Concello de Monforte de Lemos

Cada día que pasa, penso na sorte que tiven en realizar esta viaxe. Levo moitos anos coa idea na cabeza, e dende o momento en que souben que ía ir a Nicaragua non deixei de idear como sería. Vacacións con Traballo foi unha experiencia moi enriquecedora que xamais poderei esquecer por moitos motivos. A vida habería que vivila por momentos, e nesta viaxe os meus sentidos activáronse máis ca nunca.

Durante a estancia observei unha forma distinta de traballar, pero sempre dende un enfoque comunitario, persoas que loitaban día a día por un futuro mellor, profesionais traballando con poucos medios... pero sempre coa finalidade de acadar unha vida mellor e loitar contra a desigualdade.

Non deixo de pensar no importante que son en Nicaragua as ONG, en concreto o Inprhu, e a axuda a nivel internacional, para poder levar a cabo distintos proxectos que melloren a calidade de vida da xente e crear un futuro mellor, e que, sen dúbida, sen o noso apoio non se poderían realizar.

Foi unha viaxe para aprender, é unha aventura que esperta o teu lado máis humano e a partir de aí a razón, a lóxica e o teu corazón loitan e coinciden nunha resposta, que podo facer eu? Pois moito mais do que fago.

Mónica Mourín, técnica do Concello de Bergondo

Outra forma de cooperar...

Nunca me presentei á convocatoria de Vacacións con Traballo.

Coñézoa case dende os seus inicios, pero a maior reticencia cara o programa era a temporalidade: prestar apoio aos parceiros cunha estancia dun mes parecíame imposible, tanto que, pese a ser un programa dirixido ao persoal técnico, para min tiña connotacións políticas: “unha exhibición dos traballadores para facer visible a colaboración co Fondo Galego de Cooperación”, pensaba.

Aínda así, levaba os últimos cinco anos moi pendente da convocatoria con-taxiada pola ilusión da miña compañeira Sere ata que, finalmente, resultou seleccionada para ir a Nicaragua este ano. No momento de coñecer a noticia, miramos os prezos da viaxe... botei as miñas contas, e acordamos que me ía con ela, aínda que inicialmente a viaxe tiña aspiracións turísticas.

Foi no encontro de participantes das Vacacións con Traballo cando atopei a coherencia do programa. Sen grandes pretensións de cambio, as expectativas da viaxe van vinculadas a un obxectivo claro: a sensibilización, coñecer outra realidade e divulgala.

Mostrei entón o meu interese por participar. O persoal do Fondo facilitoume as xestións e, logo de estudar o meu perfil e contar co visto bo dos parceiros, conviñemos que me acoplaría á axenda de Belén e Sere.

Excelente decisión.

Vivín nunha comunidade xenerosa e amable, rural, illada e completamente esquecida polos poderes públicos do país, onde os únicos referentes son os técnicos das organizacións locais que desenvolven proxectos financiados por organismos internacionais.

Integrarnos na comunidade de Palmira foi unha oportunidade única para coñecer outra realidade. A organización comunitaria, a precariedade, as fortalezas das persoas, as súas necesidades, as súas prioridades, o respecto, o agradecemento, as relacións familiares, a relación de parella, as desigualdades, a desigualdade de xénero... E a necesidade de apoio que palíe a grave ausencia de oportunidades.

Hai tempo lin nunha experiencia de voluntariado internacional esta frase: “Se o oes, escóitalo. Se cho explican, enténdelo. Se o vives, asimílalo”... Ten agora para min outro significado..

Blog da experiencia:

<https://vacacionscontraballo.wordpress.com/category/blogs-2015/nicaragua/>

VACACIÓNS CON TRABALLO EN CABO VERDE

DATOS BÁSICOS

NOME OFICIAL: República de Cabo Verde.

CAPITAL: Praia, na Illa de Santiago, 113.665 habitantes.

SUPERFICIE: 4.030 km². O arquipélago está localizado no punto máis occidental do continente africano, a 600 km de Senegal. Conta con dez illas de configuración desértica, volcánica e tropical. Divídense en dous distritos: as de Sotavento, ao Sur (Santiago, Maio, Fogo e Brava), con capital en Praia; e as de Barlovento, ao Norte (Santo Antão, São Vicente, Santa Luzia, São Nicolau, Sal e Boavista), con capital en Mindelo.

POBOACIÓN: 531.046 habitantes (xullo 2013).

ALFABETIZACIÓN: 84,8% (PNUD, 2010).

ESPERANZA DE VIDA AO NACER: 74,2 anos (PNUD, 2011).

ÍNDICE DE DESENVOLVEMENTO HUMANO (IDH): 0,635 (2013). Posición 117ª de 187 países, considerado no “nivel de desenvolvemento medio” (PNUD).

LINGUAS: Portugués e crioulo, unha mestura do idioma portugués con linguas africanas, da que cada illa de Cabo Verde posúe un dialecto propio. O crioulo

non é aínda unha lingua oficial en Cabo Verde, a pesar de que se está a discutir a súa cooficialidade co portugués. É igualmente falado na diáspora caboverdiana existente en Francia, Alemaña, Italia, Luxemburgo, Países Baixos, Portugal, Senegal, España, EEUU e Brasil, entre outros países.

CONFIGURACIÓN RACIAL: Maioritariamente mestizos (71%), produto da fusión de negros autóctonos e brancos, principalmente de orixe portuguesa. Negros africanos (28%). Brancos europeos (1%).

RELIXIÓNS: Católica (98%). Presenza de credos autóctonos. Tamén existen comunidades de cristiás protestantes de diversos credos (Igrexa do Nazareno, adventistas, testemuñas de Xehová, novos apostólicos) e musulmáns (1,8%).

MOEDA: Escudo de Cabo Verde (CVE), dividido en 100 centavos. A convertibilidade é de 1€ = 110,265 CVE.

PIB PER CÁPITA: 3.450 US\$ (Banco Mundial, 2014). Cabo Verde posúe un dos PIB per cápita máis elevados do continente africano, só por detrás de África do Sur, Gabón e Guinea Ecuatorial. A nivel mundial, Cabo Verde ocupa o posto 163º por volume de PIB.

CRECEMENTO ECONÓMICO: 4,2% (Banco Mundial, 2012). Cabo Verde vén mantendo sólidos niveis de crecemento na derradeira década, en gran medida grazas ao sector do turismo e os investimentos privados. No 2008 oficializouse

o ingreso de Cabo Verde nos países con renda económica intermedia a nivel mundial. Porén, o país segue dependendo considerablemente da axuda exterior, especialmente tomando en conta a importación dun 90% dos seus alimentos. É de salientar o peso económico da diáspora caboverdiana, cuxas remesas supoñen aproximadamente un 9% do PIB do país (Banco Mundial, 2012).

DESEMPREGO: 10,7% da poboación economicamente activa (Instituto Nacional de Estatística de Cabo Verde, 2010).

POBREZA: 26,6% (Banco Mundial, 2010).

DIVISIÓN DO PIB: Sector primario 8,8%; sector secundario 18,1%; sector terciario 73,1%. Segundo o PNUD (2013), a división sería: servizos (80%), agricultura (11%), e industria e enerxía (9%).

INFLACIÓN: -0,2% (Banco Central de Cabo Verde, 2014).

INVESTIMENTOS DIRECTOS ESTRANXEIROS: 120 millóns de dólares (2010).

PRINCIPAIS SOCIOS COMERCIAIS: Portugal, Países Baixos, Marrocos, España, Gran Bretaña, Italia, Costa de Marfil.

PRINCIPAIS RECURSOS: Bananas, peixe, sector turístico, petróleo, sal e azucre.

INDEPENDENCIA: Tras 500 anos de dominio colonial portugués, a República de Cabo Verde declarou a súa independencia o 5 de xullo de 1975.

FORMA DE ESTADO: República unitaria con sistema parlamentario e multipartidista, cun único corpo lexislativo, a Asemblea Nacional do Pobo, composta por 72 deputadas e deputados, que se elixen por sufraxio popular para un período de cinco anos. Desde setembro de 2011, o presidente e xefe de Estado é Jorge Carlos Fonseca (61 anos), do partido Movimento pela Democracia (MpD).

TESTemuño de María José Villar

AUXILIAR DE BIBLIOTECA NO CONCELLO DE REDONDELA. CÁMARA MUNICIPAL DE SANTA CRUZ

SELECCIONADA PARA PARTICIPAR NO PROGRAMA

Nin que dicir ten! Cando recibín a nova de ter sido seleccionada para participar nesta edición do programa Vacacións con Traballo sentín unha grande alegría. Había xa catro anos que coñecera a existencia da iniciativa –penso que a través dalgunha nova nun medio de comunicación- e xa tres nos que levaba presentando a miña candidatura para participar.

O meu interese nas Vacacións con Traballo movíase dende moitos aspectos. Quizais o que pesaba máis era a oportunidade de vivir unha experiencia como profesional fóra do meu entorno laboral xa coñecido; a oportunidade, aínda que só fora por un mes, de desenvolverme nun entorno completamente diferente, e a expectativa da aprendizaxe que me aportaría.

Do mesmo xeito que nos anteriores anos, a convocatoria non ofertaba prazas dentro da miña área profesional, que son as bibliotecas, mais tenteino igualmente, pensando que tal vez este ano, no que o programa se ampliaba a máis participantes, podería ter máis sorte e se podería axear a miña formación e experiencia a outras contornas de traballo.

Unha vez que fun seleccionada, todo parecía indicar que pola adecuación do meu perfil ás prazas convocadas, o meu destino sería Somoto (Nicaragua). Mais, por algún motivo, os responsables do municipio caboverdiano de Santa Cruz cambiaron a súa idea inicial. Revisados os currículos e as áreas profesionais dos candidatos seleccionados dende o Fondo Galego, a Cámara Municipal desta localidade decidiu apostar pola súa biblioteca local, aproveitando que podería contar cunha especialista nesa materia, e solicitar directamente a esa persoa. É dicir, claro, a min!

Como consecuencia, tanto o Fondo Galego como eu mesma aceptamos moi compracidos por este cambio, xa que estivemos de acordo en que habería de ser máis proveitoso para todas as partes que a profesional desprazada traballe na área na que ten máis coñecemento.

Deste xeito, era a primeira vez que o Fondo Galego de Cooperación incorporaba o traballo nas bibliotecas dentro dos seus proxectos de intervención no Sur. Confeso que me encantou esta idea de ser pioneira en algo, aínda que sexa “de rebote” ou froito das circunstancias. Tamén me comprace ser a primeira persoa do Concello de Redondela que participa neste programa, mais, porén, agardo que isto anime a outros profesionais redondeláns a participar.

DENDE GALICIA ENXERGANDO CABO VERDE

Partir para unha experiencia deste tipo supón algún traballo de preparación. Están as xestións obvias relacionadas coa viaxe, co visado ou con outros aspectos da intendencia dos que xa nos poñen ao día dende o Fondo Galego. Doutra banda, claro, tentamos coñecer o noso país de chegada: ler guías, consultar webs e blogs, curiosar na literatura, e ter moita información do lugar de destino para chegar ben informado. Ademais, o Igadi fainos chegar informes sobre o país que son de moita utilidade para contextualizar, sobre todo, a realidade social e cultural da contorna onde imos traballar.

Mais, para o traballo específico que cada un imos desenvolver, tamén tratamos de levar a maior información posible. O primeiro foi poñerme en contacto con Paula Pina, directora do Gabinete de Cooperación, Comunicación e Imaxe da Cámara que me ía acoller, e que sería a principal interlocutora das voluntarias do Fondo Galego neste Concello. A ela soliciteille toda a información posible sobre a biblioteca mesma e sobre o traballo que desenvolvería eu alí.

Na biblioteca precisaban un programa de catalogación para os seus fondos bibliográficos e formación en bases de datos, así como outros aspectos técnicos.

Para avanzar nisto antes da miña partida, consulteí bibliografía sobre a situación bibliotecaria en Cabo Verde, ao tempo que me puxen en contacto coa Biblioteca Nacional caboverdiana e mais con outras institucións, coas que poder obter asesoramento:

- Institucións (Biblioteca Nacional de Cabo Verde, Biblioteca Nacional de Portugal, Instituto Portugués do Libro e das Bibliotecas, Servizo de Cooperación Bibliotecaria do Ministerio de Cultura español, Instituto Camões).
- ONG (Libraries without borders, Bibliothèques sans frontières).

Por último, consulte aos colegas de profesión máis achegados, en Galicia. E recibín moita axuda nas asociacións de bibliotecas, ás que lles estou especialmente agradecida:

- Bamad Galicia (Asociación de Bibliotecarios, Arquivistas, Museólogos e Documentalistas de Galicia).
- Asociación Profesional de Bibliotecarios Municipais de Galicia.

Nos días antes de partir, todo eran nervios, despedidas, consellos, preparativos... Os meus compañeiros das bibliotecas municipais de Redondela, que fixeron un fantástico seguemento de toda a miña estadía en Cabo Verde, despedíronme con moitísimo cariño, así como tamén moitos dos usuarios e persoas achegadas ás bibliotecas, coma os membros da nosa Asociación de Amigos das Bibliotecas ou o noso club de lectura. Todo isto deume moitos ánimos para a viaxe e fíxome sentir moi emocionada.

O MUNICIPIO DE SANTA CRUZ

Santa Cruz é un municipio rural, situado na costa nordeste da illa de Santiago, a máis poboada de todo o arquipélago de Cabo Verde. En poboación é o cuarto maior concello de Cabo Verde, xa que conta con máis de 26.000 habitantes, e cunha extensión que abrangue 110 km².

Santa Cruz está formado por 24 poboacións máis ou menos dispersas. En aras de organizar os servizos municipais en todo este territorio, establecéronse tres demarcacións administrativas: Zona Centro, Zona Sul e Zona Norte, onde

cada unha delas conta cunha sede ou delegación municipal. Pedra Badejo, na Zona Centro, é o núcleo de poboación que alberga a Cámara Municipal e mais os principais servizos. En crecemento continuo nos últimos anos debido ao éxodo rural, conta cuns 8.500 habitantes. Ademais de situarse na Cámara Municipal, de construción recente, está dotado dun mercado municipal, un palacio de xustiza, un centro de saúde, un centro de formación profesional e mais un instituto de estudos secundarios (liceu), así como unha casa de acollemento de familias monoparentais e sen recursos, fundada no ano 2008, a través dunha ONG italiana.

O municipio de Santa Cruz é fundamentalmente un territorio agrícola, tanto que é o primeiro núcleo agrario da illa de Santiago e un dos máis importantes de todo o arquipélago. Nos últimos anos véñense de facer grandes apostas polas infraestruturas agrarias neste municipio: en 2006 completouse a construción da maior barragem (encoro) de toda a illa, a Barragem do Poilão, que supuxo un grande pulo para a agricultura da contorna, e en anos sucesivos a Cámara Municipal apostou pola optimización e mellora dos sistemas de rego, o rego por goteo, en diferentes áreas municipais. A gandería tamén ten presenza neste concello, mais como un complemento da agricultura, en explotacións tradicionais e familiares. As baixas capturas na pesca provocaron a emigración da poboación local a outras illas con mellores rendementos pesqueiros, como Maio ou Boa Vista.

O comercio é cativo, e está distribuído entre pequenas tendas e o mercado ambulante. Hai un progresivo crecemento de tendas chinesas na localidade que está a desprazar o comercio tradicional.

En canto ao turismo, apenas comeza a desenvolverse neste municipio, pero sen que chegue a representar nada significativo para a economía local.

A poboación do concello é moi nova, chegando a un 60% de menores de 20 anos, polo que, sobra dicir, o investimento en educación ocupa unha grande porcentaxe dos orzamentos. Actualmente, o municipio conta con 32 xardíns de infancia, 14 escolas de primaria e só un instituto de estudos secundarios, situado este na capital do concello. A escola de secundaria, ou Liceu, como se coñece popularmente, é o segundo centro escolar máis grande de Cabo Verde e ten aproximadamente 3.000 alumnos. En Pedra Badejo tamén hai un centro de formación profesional.

CHEGADA AO DESTINO

A delegación dos catro voluntarios do Fondo Galego destinados a Cabo Verde -Ana Ferradáns, Ana Piñeiro, Rubén López e mais eu- fixemos xuntos a viaxe ata o país de destino. O voo remataba en Praia, a capital e centro da illa de Santiago, na que pasaríamos todos a nosa estadía. Alí chegamos na noite dun xoves 1 de outubro onde nos acolheu o calor, a humidade e o ritmo musical de Cabo Verde.

As técnicas que estabamos destinadas no Concello de Santa Cruz, Ana Ferradáns e mais eu, fomos recibidas no aeroporto pola nosa coordinadora, Paula Pina. Dada a hora tardía de chegada tiñamos acordado pasar a noite nun hotel de Praia, onde nos recollería ela no día seguinte.

Xa de mañá, descansadas mais aínda non adaptadas ao clima caboverdiano, desprazámonos con Paula ao noso punto de destino: a vila de Pedra Badejo, a capital do Concello de Santa Cruz. Pedra Badejo queda aproximadamente a unha hora en coche dende Praia, a través de estradas non moi ben asfaltadas. Porén, o traxecto resultounos espectacular, máxico, debido a que está rodeado de montañas inmensamente verdes.

Chegadas á vila, coñecemos primeiro o noso aloxamento: a Casa da Amizade. Trátase dunha casa rehabilitada por unha ONG italiana, Solidariedade para o desenvolvemento, co fin de acoller turistas e visitantes. Cos ingresos que

obteñen dela contribúen a sustentar o proxecto da institución que está ao seu carón: a Casa Manuela Igber. Esta última é un lugar para o acollemento, axuda e capacitación de nais solteiras e sen recursos, que viven aquí coas súas crianzas. Dado que entre ambas casas hai un patio común, a convivencia entre os visitantes e a vida da institución Manuela Igber pode ser moi estreita, como foi a nosa, e moi enriquecedora.

Tras esta primeira toma de contacto co noso aloxamento durante todo o mes, achegámonos á Cámara Municipal, o noso lugar de traballo. Alí fixemos un longo percorrido con Paula, de xeito que puidemos coñecer todos os espazos e todos os departamentos da Cámara, ao tempo que nos eran presentados traballadores e membros da Corporación.

Rematamos a visita na biblioteca, onde coñecín a Amandio, o bibliotecario municipal, así como aos traballadores do Departamento de Comunicación da Cámara, situado nun espazo da biblioteca.

Dous días despois, tras o regreso do presidente da Cámara dunha viaxe, a corporación municipal fíxonos un recibimento oficial ás dúas traballadoras do programa Vacacións con Traballo, Ana e mais eu. Nunha cálida reunión de acollida, que foi comunicada á prensa local, convidáronnos a asinar no libro de visitas da Cámara, e tamén agradeceron a doazón de libros que as bibliotecas municipais de Redondela realizaron á biblioteca de Santa Cruz.

TRABALLANDO NA BIBLIOTECA MUNICIPAL

Á volta da fin de semana, despois dun estimulante percorrido turístico pola illa cos meus compañeiros de Vacacións con Traballo, tocaba, agora si, comezar a traballar na biblioteca.

Algunhas notas sobre a biblioteca

A biblioteca de Santa Cruz ten diariamente moita actividade. Os seus usuarios máis habituais son os estudantes de educación secundaria, sendo menor a afluencia á mesma de rapaces de primaria ou de adultos.

A biblioteca é un lugar para a conexión a internet, mais son os usuarios os que teñen que achegarse cos seus portátiles, xa que a biblioteca non dispón de ordenadores para uso do público. Aínda así, o ordenador do bibliotecario é moitas veces “colonizado” durante espazos de 15 ou 20 minutos por grupos de estudantes que buscan información.

Os estudantes traballan maioritariamente en grupos, ás veces de máis de dez persoas. Moitas veces a consulta dos ordenadores fana en grupo tamén.

Os libros da biblioteca son bastante consultados, a pesar de que non sempre os fondos da biblioteca, provenientes ás veces de doazóns de diversa orixe, son os máis adecuados para as súas necesidades. Boa parte do fondo da biblioteca está formado por libros de texto.

A biblioteca non conta con servizo de préstamo de libros. Dado que un dos seus obxectivos é poder facer préstamo, precisa dispoñer dunha base de datos que lle permita facer estas xestións.

Avaliación de necesidades

Na primeira semana, Amandio e mais eu avaliamos as necesidades que tiña a biblioteca e como resolvelas a curto, medio e longo prazo, e trasladámosllas tanto a Paula Pina, a coordinadora, como ao presidente da Cámara. Ao tempo, probamos opcións para incorporar a base de datos dos libros, con vistas a que a biblioteca poda iniciar o servizo de préstamo.

Teño que admitir que no tocante a bases de datos e programas informáticos para bibliotecas teño pouco coñecemento, así que pedín axuda aos meus colegas de Galicia. Debo agradecerlle á asociación Bamad Galicia a súa axuda e asesoramento en todo este proceso.

Precisabamos algún sistema de xestión que fose de software libre, para que a biblioteca non tivese que pagar licenzas, e avaliamos as vantaxes e inconvenientes entre incorporar algún programa gratuito existente ou crear nós unha base de datos *ad hoc* para a biblioteca.

Visita á Biblioteca Nacional

Na segunda semana da estancia tiven a oportunidade de achegarme á Biblioteca Nacional caboverdiana, acompañada de Paula Pina, para ter unha xuntanza co seu equipo técnico. Alí nos recibiron Ana Aguiar Pina, directora do libro e a lectura; Isabel Rosa, directora de servizos bibliográficos, e Antonieta Lópes, curadora.

A xuntanza debíase a unha proposta que, a través do Fondo Galego, lles quería facer chegar o Salón do Libro Infantil e Xuvenil de Pontevedra á biblioteca caboverdiana. Aproveitando a miña estancia alí, eu fun a encargada de transmitir o plan da institución pontevedresa e a testemuña do bo recibimento que estaba a ter pola súa parte.

Mais na parte que toca á biblioteca de Santa Cruz, abordamos moitas cousas. Unha delas foi resolver cal era o software de xestión que máis nos conviña, e quedou decidido que optáramos polo mesmo que está a empregar a Biblioteca Nacional que, ademais, por ser un software liberado, non tería custe para a Cámara.

Asemade, a xuntanza deu para moitos outros temas de conversa, como a necesidade mellorar a colección da biblioteca local ou promover as actividades

na mesma a través do contacto coas escolas. Aproveitamos tamén para solicitar que o bibliotecario da Cámara puidese participar en futuros programas de formación da Biblioteca Nacional.

Asemade, as bibliotecarias foron moi amables e acompañáronnos para coñecer toda a Biblioteca Nacional, polo que Paula Pina e mais eu podemos dicir que foi unha tarde moi intensa e proveitosa.

Xuntanza coas escolas

Despois da reunión na Biblioteca Nacional, quedaba claro que podíamos mellorar a afluencia de xente e, ao tempo, promover actividades se contabamos co apoio dos centros escolares. Tamén que debíamos comezar, cando menos, polos que están situados máis próximos.

Visitamos a Escola de Primaria Polo 1, e falamos co seu director e mais con algúns dos profesores. Estes amosáronse moi interesados en poder achegar aos grupos escolares á biblioteca da Cámara, xa que esta escola, aínda que é moi grande e ten moito alumnado, non conta con biblioteca.

No Liceu, ou escola secundaria, si dispoñen de biblioteca, pero estaba pechada nestes momentos. Contáronme que tanto o equipo técnico como o directivo do centro é novo, e que a persoa á que lle tocou encargarse da biblioteca ten poucos coñecementos nesta área.

Acordamos así que durante uns días a bibliotecaria do Liceu, Izilda, traballaría con Amandio e mais comigo na biblioteca municipal, o que podería servir como formación para ela. Xuntos reorganizamos todo o fondo dos libros da biblioteca, especialmente o apartado de literatura portuguesa e lusófona, onde Izilda, filóloga de formación, nos resultou de moita axuda. Caemos na conta que a formación desta profesional, filoloxía, e a do noso bibliotecario, informática, son moi diferentes, pero ao tempo son moi complementarias e necesarias para a biblioteca actual, polo que poden cooperar no traballo.

Formación do bibliotecario

Dado que o bibliotecario da Cámara tiña pouca formación na área de bibliotecas, traballamos un pouco no proceso técnico dos libros. Tamén buscamos bibliografía e literatura profesional que lle resulte útil para apoiar o seu traballo. Como curiosidade, sinalo que os documentos en portugués que me pareceron máis axeitados case todos procedían de universidades, bibliotecas e mais servizos brasileiros.

Considero importante que o bibliotecario se sinta interesado e queira aprender, e tamén insistir na súa motivación para que esta non “se desinche” unha vez que desapareza a figura da voluntaria de Vacacións con Traballo axudándolle na biblioteca. É fundamental enfocar o traballo dende o seu punto de vista, e que sexa el quen marque as tarefas e os pasos a seguir.

Reorganizando a biblioteca

Unha das tarefas que levamos a cabo nestes días foi a reorganización da colección. Recolocamos todo o fondo, seguindo a Clasificación Decimal Universal (CDU), fixemos expurgo, quitando aqueles libros duplicados ou pouco útiles (estes foron levados ás delegacións Norte e Sur da Cámara Municipal), e colocamos unha nova rotulación, máis clara para os usuarios.

Doutra banda, o bibliotecario e mais outras persoas da Cámara ocupáronse de tirar da biblioteca as mesas rotas e en mal estado que xa non tiñan utilidade, e de desfacerse dunha serie de obxectos acumulados nelas. Tamén se cambiou a ubicación do mostrador do bibliotecario e se colocaron de xeito diferente as mesas, co que gañamos en espazo e amplitude.

Ao tempo, dende o departamento de Comunicación da Cámara Municipal, e sempre en coordinación con nós mesmos, deseñaron unha sinalización útil, á vez que atractiva, para promover a biblioteca. Ademais de crear un logotipo identificativo, elaboraron dous vinilos para situar na porta de entrada e nunha parede interior. Neles constaba, respectivamente, o horario da biblioteca e as normas.

Por último, a biblioteca ampliou o seu horario, establecendo dúas quendas, unha vella solicitude do bibliotecario, co que intenta adaptar mellor as horas da biblioteca á demanda da poboación estudantil.

A nosa primeira visita escolar

E chegou o último día de traballo! O tempo pasou moi rápido, en nada xa estábamos a 30 de outubro, día no que, con moita pena para nós, concluía a nosa participación na Cámara Municipal. Mais era tamén un día especial, porque a celebrabamos a primeira visita escolar á biblioteca.

Teño que confesar que pasei moitos nervios, porque boa parte do que estaba a contar no apartado anterior se estaba a producir na mesma mañá en que o grupo escolar entraba na biblioteca... e todo ao mesmo tempo! Así, minutos antes de que os pequenos chegasen coa profesora, na biblioteca entraba e saía xente traendo cadeiras, cambiando unha mesa de sitio, o grupo de Comunicación pegaba os vinilos, outros acababamos de colocar algunhas das etiquetas sinalizadoras dos estantes, ou preparabamos o proxector e a pantalla para explicarlles aos nenos...

Aínda que pareza un pouco caótico, teño que recoñecer que todos o facían con moita tranquilidade, como se todo o mundo, dun xeito natural, soubese o que tiña que facer nese momento. Cando o grupo escolar chegou, todo estaba listo!

A visita foi para nós unha proba, un xeito de ensaiar como a biblioteca podería facer visitas de grupos escolares no futuro, que recursos usar ou non e en que temas incidir. Pero podemos dicir que os nenos saíron moi contentos, sobre todo porque puideron gozar dun rato de lectura e de coller os libros da biblioteca.

Ademais, non dubidamos de que tivo resultados positivos. Puidemos comprobar que nesa mesma tarde, canda o público habitual, acudiron á biblioteca moitos cativos da escola primaria. Estaba máis chea ca nunca! Sorprendin-

me vendo como estes pequenos se sentaban nas cadeiras, moi tranquilos, e se interesaban en coñecer os libros da sección infantil. Parte deste material proviña da doazón feita polas bibliotecas municipais de Redondela. Puiden así comprobar que a doazón se estaba a recibir con agrado e que tiña aproveitamento.

Observacións sobre a biblioteca

A biblioteca ten moito uso entre a poboación estudantil. Sorpréndeme que os usuarios veñen case sempre en grupo, mais que iso non afecta ao seu comportamento, que sempre é correcto e respectuoso. Os usuarios traballan cómodos.

Tamén me chamou a atención que utilizan os ordenadores para consultar conteúdos formativos, e apenas para xogar ou para o entretemento, e isto a pesar de que case sempre empregan os computadores en grupo.

Moitos dos rapaces que estudan en secundaria, tanto nas quendas de mañá como de tarde, teñen que distribuír as súas horas do día para axudar na casa (é moi habitual ver nenos coidando do gando ao saír da escola). Penso que é por iso que as horas que veñen á biblioteca son as de estudar, e nas que deben sacarlle rendemento ao tempo.

Boa parte da colección son libros escolares. Teño que admitir que, por comparación coas nosas bibliotecas de Galicia, onde os libros de texto están excluídos das coleccións, isto resultou decepcionante nun primeiro momento. Porén, co tempo entendín que a situación de Cabo Verde é diferente da nosa. Nun entorno escolar onde se traballa maiormente con libro de texto, gran porcentaxe do alumnado carece do mesmo, por non ter medios para adquirilo. Dispoñer deles nas bibliotecas para a consulta e o seguemento do currículo escolar é para eles unha grande axuda e as bibliotecas tórnanse por iso en servizos moi necesarios.

Queda moito por facer

Infelizmente, un mes dá para moi pouco, polo que non puidemos completar todo o traballo como nos gustaría. Mais dende o meu punto de vista, o traballo non acaba aquí, senón que continúa no que poida axudar dende Galicia, a través dos medios electrónicos.

Nestes días Amandio e mais eu estamos a intercambiar moitas mensaxes a través das redes. Agradeceume moito o meu apoio e dime que se ve moito máis capacitado para levar a biblioteca despois de ter traballado comigo. Síntome eloxiada.

O programa informático da biblioteca quedou sen instalar durante a miña estadía debido, entre outros motivos, á previsión de substituír o equipo informático da biblioteca, cousa que finalmente non se puido facer.

Dado que os informáticos da Cámara precisan asesoramento por parte da Biblioteca Nacional para instalar o programa no servidor, estou mediando con eles a través do correo electrónico para que esa axuda sexa efectiva.

Tamén me acaba de informar o bibliotecario que vén de participar nuns encontros sobre bibliotecas en Praia, e que lle resultaron moi interesantes. Alégrame que isto sexa así.

O TRABALLO DO FONDO GALEGO EN SANTA CRUZ

Mais o meu traballo na Cámara Municipal non se limitou á biblioteca. Tamén houbo tempo para facer outros percorridos, especialmente para coñecer e revisar como están a funcionar aqueles proxectos que o Fondo Galego leva financiado neste municipio nos últimos anos.

Visitamos así o xardín de infancia Covão Sanches, primeira intervención do Fondo Galego neste Concello, que contou tamén cunha achega da Xunta de Galicia. O centro púxose en marcha no ano 2006.

Puidemos comprobar como este xardín, mantido e coidado pola comunidade local, está moi ben preparado, e se conserva nun estado excelente. Aínda que noutros tempos o número de cativos que o frecuentaban era moito maior, debido á forte emigración que sufriu a zona na actualidade estuda nel só un grupo de oito nenos.

O edificio contén a aula onde se forman os cativos, un pequeno patio de xogos e mais unhas dependencias anexas, que serven de espazo de reunión da comunidade.

Mais como zona de alto desenvolvemento agrícola que é o municipio de Santa Cruz, os últimos investimentos do Fondo Galego de Cooperación foron orientados á agricultura. Concretamente, ao tan necesario aproveitamento da auga para o rego, tendo en conta que Cabo Verde é un país no que chove moi pouco.

O Fondo Galego, xunto co Concello de Vigo, financiou en 2013 o sistema rego gota a gota para a zona de Boqueirão, na Ribeira dos Picos, beneficiando a un total de 34 agricultores da zona, canalizando os beneficios aos mesmos a través dunha asociación de agricultores.

Tivemos a oportunidade de visitar estes terreos nunha mañá un pouco nubrada... que rematou sendo un auténtico diluvio! O certo é que neste ano os

caboverdianos están moi contentos porque está a chover moito, e a chuvia é sempre alegría en Cabo Verde porque garante as colleitas e a supervivencia do gando.

Agradecemos aos agricultores da zona por recibírnos nesa mañá e por amosarnos como se cultivan cada una das variedades de froitas e hortalizas, ou como teñen implementado o sistema de rego ao longo do terreo. Pero tamén por convidarnos a probar as súas deliciosas froitas, recollidas das árbores para a ocasión. Para nós foi todo un privilexio.

O investimento máis recente do Fondo Galego visitámolo a poucos días de rematar a nosa estadía. Trátase doutra instalación do sistema de rego por goteo, esta vez na zona de Librão, na Ribeira Seca, e que quedou concluída en setembro de 2015. Con esta instalación, a Cámara Municipal vén de beneficiar a un total de 29 agricultores, 11 homes e 18 mulleres, e as súas familias, grazas á instalación de máis de 800 metros de tubaxe para rego. Novamente, agradecemos aos agricultores que nos recibiran para amosarnos todo este traballo.

AS VACACIÓNS DE VACACIÓNS CON TRABALLO

Vacacións con Traballo é un programa pensado para unir traballo e vacacións. Os voluntarios acudimos a desenvolver un labor profesional, e a intercambiar experiencias e aprendizaxes no noso ambiente laboral. Mais tamén imos para coñecer outro país, outra realidade e outra cultura, e levar un bocadiño dela connosco para compartila cos nosos compatriotas galegos.

Vacacións con Traballo é ver amencer ás 6 da mañá e acudir ás 8 á biblioteca da Cámara. Pero tamén é atoparse de camiño a trasfega de cabras, vacas e outros animais que se sacan ao campo, ou descubrir na porta do centro de saúde unha cocha amantando as súas crías. Tamén é marabillarse do verdor da paisaxe de toda a illa de Santiago. Ben é certo que este verdor non se mantén todo o ano, senón só na época das chuvias –entre agosto e xaneiro–, xa que despois todo se volve ermo e cambia de cor. Pero ter a oportunidade de contemplar esta paisaxe verde, é un privilexio.

Vacacións con Traballo é convivir día a día co peculiar mundo da Casa Manuela Igher, xogando cos seus cativos, falando coas súas coidadoras e voluntarias ou, ocasionalmente, ceando con elas algúns produtos caseiros caboverdianos.

Vacacións con Traballo é falar con todos os nenos pola rúa, coas vendedoras ambulantes, coa xente maior, ou aprender a xogar ao ouril, e atopar conversa en todos os recantos. É descubrir o crioulo, a lingua local caboverdiana, e tentar aprender as palabras máis usuais para o encontro: –“Tudo ben?” – “Tudo fix”.

Vacacións con Traballo é comer os pratos tradicionais na entrañable casa de Amelia, almorzando con papaia ou xantando rico peixe.

Vacacións con Traballo é coñecer unha gastronomía nova: a cachupa, a garopa e comer moito peixe á brasa.

Vacacións con Traballo tamén é adaptarse a un clima novo, ou cambiar os horarios e os ritmos de vida coa saída e a posta do sol.

Vacacións con Traballo é viaxar curtas distancias como se fosen moi longas, subindo ao transporte local, o Hiace, onde viaxamos sempre apretados e escoitando, intenso, o son do funaná.

Vacacións con Traballo é coñecer a música caboverdiana, un dos elementos da súa cultura que están máis presentes: a suave morna, a coladeira, o ritmo

sensual e frenético do batuque, o explosivo funaná, ou tamén o zouk, máis do gusto da xente nova. A música está e séntese en todas partes, e coa música, por suposto, o baile. E que xeito de bailar!

Vacacións con Traballo é atopar os contrastes. Tamén é coñecer a españois que descubren en Cabo Verde unha economía emerxente para investir e crear industria.

Vacacións con Traballo é coñecer a *morabeza*: ese carácter intrínseco da personalidade caboverdiana, que desprende amabilidade e unha actitude moi acolledora con todo aquel que chega, e onde colaborar, axudar e compartir son parte do seu xeito de vida.

Tamén é coñecer a *sodade*, un termo tan integrado na súa cultura que forma parte do seu falar cotián. Só nós os galegos, afeitos á nosa morriña, podemos entender o que é. E así dámonos conta de que, a pesar das diferenzas, hai moita cultura común entre Galicia e Cabo Verde.

E por último, Vacacións con Traballo tamén é gozar das fins de semana para coñecer o país, acompañada polos meus compañeiros de experiencia: Ana F., Ana P., Rubén e tamén Paula. Chegando dende Tarrafal, ao norte da illa de Santiago, ata Praia ou Ribeira Grande, ao Sur; ou cruzando o mar nun intermi-

nable ferry para coñecer a illa de Fogo e o territorio devastado por un volcán recente; ou movéndonos á turística e praieira illa de Sal, tan diferente ao Cabo Verde do interior co que convivimos no noso quefacer diario.

Vacacións con Traballo é a actitude deter abertos os sentidos, para percibilo todo, gozar de cada minuto e, pasado o tempo, seguir sentindo “sodade” cada vez que pensamos, falamos ou estamos a escribir sobre Cabo Verde.

OBRIGADA

Vacacións con Traballo é agradecemento e cariño que queda despois, cando un volve á súa casa e ao seu entorno cotián.

Quero deixar aquí constancia do meu agradecemento á nosa coordinadora Paula Pina, e tamén ao vereador José Belmiro, pola axuda e por cedernos o seu tempo para facer agradable a nosa estadía. Tamén ao bibliotecario Amândio e ao Departamento de Comunicación da Cámara Municipal, por sumar as súas vontades e entusiasmo.

Tamén quero agradecer aos voluntarios do Fondo Galego, compañeiros de ruta, viaxes e experiencias, que fixeron moi divertido e enriquecedor cada un dos percorridos que fixemos por Cabo Verde.

E, como non, aos responsables do Fondo Galego de Cooperación por facer posible esta experiencia, a nós e aos que viñeron antes e, sobre todo, por seguirla proporcionando a outros compañeiros en anos futuros.

Blog da experiencia:

<https://vacacionscontraballo.wordpress.com/category/blogs-2015/cv-santa-cruz/>

TESTemuño de Ana Ferradáns

AXENTE DE EMPREGO NO CONCELLO DA ESTRADA.

CÁMARA MUNICIPAL DE SANTA CRUZ

Sinala Jeffrey Sachs no seu libro 'The end of poverty', falando da pobreza a nivel mundial, que "...a nosa tarefa consiste máis ben en axudalos a subir a escaleira do desenvolvemento, polo menos a poñer un pé no chanzo inferior, dende o cal poderán seguir trepando..."

Para min Cabo Verde é o paradigma desta afirmación. Cabo Verde é un país catalogado na actualidade como de renda media; un país que experimentou unha extraordinaria evolución en todos os ámbitos dende os anos 90, tras a abolición do sistema de partido único.

Teñen unha democracia totalmente consolidada, cun sistema de partidos e participación a través do sufraxio directo universal, renovándose o goberno cada cinco anos.

En materia de dereitos e liberdades, é un país no que, entre outros avances, o aborto é legal, a muller traballa fóra da casa e o acceso á educación é un dos piares fundamentais sobre o que xiran todas as políticas sociais.

O motor económico do país son a agricultura e a pesca, así como de xeito máis

recente o turismo, se ben é certo que un dos problemas máis graves que acusa o arquipélago é a escaseza de choiva, o que dificulta moito o seu desenvolvemento económico.

CHEGADA A SANTA CRUZ

Santa Cruz foi o municipio que me asignaron para participar no programa Vacacións con Traballo. É o terceiro máis grande do país e atópase localizado dentro da illa de Santiago, a máis ou menos unha hora da capital, Praia. É un municipio rural, que con apenas 9.000 habitantes vive da agricultura e a pesca.

Lembro que cando saímos de Praia e chegamos ás portas de Santa Cruz, quedamos marabilladas pola súa paisaxe. Unha enorme extensión de cultivo de banana, azucre e cocos dábanos a benvida, a toda cor; todo era verde!

Se ben é certo, esta marabilla visual contrastaba coas súas construcións. Todas as vivendas que fomos atopando polo camiño estaban a medio facer, construcións de planta baixa feitas con bloque e nas que á primeira vista para un “ollo occidental” parecía imposible que fosen habitables.

Durante todo o traxecto fomos vendo xente, sobre todo mocidade, nenos; algunhas persoas estaban a traballar no campo, outras soamente xogaban

cunha roda vella ou un anaco de cartón; os cativos corrían descalzos, había mulleres vendendo comida á beira da estrada... Todo era novo para nós...

Así, ata dar co noso destino, Pedra Badejo. Nada máis chegar, a nosa coordinadora levounos á Casa da Amizade, lugar no que nos hospedariamos durante todo o mes. O primeiro que coñecemos foi a casa Manuela Igher.

A Casa Manuela Igher é un lugar que dá acollida a “nais solteiras” e aos seus fillos. Foi construída grazas á achega dunha muller italiana que perdeu á súa filla, Manuela, nun accidente de circulación. En honra a ela e á súa solidariedade, súa nai fixo este tan grande ben para o pobo de Santa Cruz.

A casa ten capacidade para acoller cinco mulleres e os seus fillos por un período dun ano, proporcionándolles aloxamento en dependencias separadas, manutención e todo o que precisa un neno nos seus primeiros anos de vida.

Ao cargo da casa están diferentes “coidadoras” con formación en psicoloxía, asistentes sociais, traballadoras sociais e ademais é moi común que conten co reforzo de recén licenciadas que realizan alí os seus posgraos.

O paso destas nais pola casa non é meramente circunstancial, para darlles un teito, senón que está principalmente enfocado á súa formación e ao traballo da súa autoestima para a súa posterior inclusión social.

En pouco tempo, coñecemos a que sería a “nosa familia” durante os trinta días seguintes. Deixamos as nosas cousas e dirixímonos á Cámara Municipal de Santa Cruz, lugar no que levaríamos a cabo o noso proxecto.

Nada máis chegar á praza da vila, chamoume moito a atención o gran contraste existente entre os edificios de titularidade pública, como o Palacio de Xustiza, o servizo de Correos e a Cámara Municipal, coas vivendas da xente. Os seus edificios públicos non distan apenas dos que nós temos aquí.

Tamén me sorprendeu o acceso tan bo que teñen a redes wifi gratuítas. De feito, a praza está sempre moi transitada por mocidade que acode alí cos seus teléfonos ou ordenadores para conectarse a internet; isto resultoume moi curioso.

Nada máis chegar ao consistorio, a coordinadora, Paula Pina, foinos presentando a cada un dos funcionarios da Cámara, así como aos políticos responsables de cada área. Deste xeito, coñecín *in situ* cal sería a ubicación física da miña “misión Cabo Verde”: o Departamento de Recursos Humanos.

COÑEZAMOS O TERREO: A ILLA DE SANTIAGO

O bo de chegar a un novo país un venres é que dispós de toda unha fin de semana para afacerte a el. O sábado erguémonos ben cedo, alugamos un todo terreo e dispuxémonos a percorrer a illa de Santiago a través da costa. Quedamos verdadeiramente marabillados: as paisaxes son dunha riqueza visual incomparable, a cor dos seus campos (cabe dicir que a primacía do verde se debeu á temporalidade da nosa viaxe, a cal tivo lugar xusto despois da tempada das choivas), as súas xentes, o ambiente... Todo.

Percorremos un milleiro de aldeas, todas elas destacadas pola vida en comunidade das súas xentes. Esta foi, probablemente, unha das cousas que máis chamou a miña atención.

O pobo caboverdiano vive en comunidade, alí o individualismo propio das sociedades occidentais non ten cabida. Así, o máis común é atoparse numerosos grupos de persoas en torno a unha boa cachupa (o prato típico do país), bai-

lando ao son do funaná ou refrescándose nun regato xurdido da tempada das choivas. É algo indescribible... É a morabeza!

Durante o noso percorrido pola illa, visitamos a localidade mariñeira de Calheta e, máis ao norte, a turística vila de Tarrafal, destacada pola pesca. Puidemos vivir a chegada das embarcacións repletas de peixe e comprobar como os habitantes da zona traballaban todos a unha para comercializar co seu medio de vida. Gozamos, como non podía ser doutro xeito, das súas praias de area branca e das súas cálidas augas...

Dende o meu punto de vista, e de entre as tres illas que tiveron a oportunidade de coñecer, a de Santiago é a máis espectacular. Poder gozar do verde intenso das montañas da Serra de Malagheta, subir ao máis alto dos seus picos, Rui Vaz, Monte Tchota... Un luxo para todos nós.

O PROXECTO: A MELLORA DO DEPARTAMENTO DE RRHH

Cabo Verde é un país cunha limitada capacidade para crear actividade empresarial, debido sobre todo á súa orografía e ao seu clima. Ser un arquipélago tampouco lles pon as cousas doadas, polo que o sector público é un dos principais xeradores de emprego.

A Cámara Municipal de Santa Cruz, ten en cadro case 500 empregados públicos, entre persoal do consistorio, persoal de mantemento de estradas, bombeiros, docentes das escolas de primaria e persoal médico nos centros de saúde de atención primaria.

A pesar da amplitude do cadro da Cámara, o departamento de Recursos Humanos, dependente do vereador do ramo, só ten tres persoas ao cargo, e apenas conta con medios. De feito, só dispoñen de dous ordenadores.

Dende este departamento lévase a cabo todo o proceso de convocatoria de prazas públicas, selección de persoal, contratación, redacción de nóminas, mobilidade, etc. Chamoume a atención que a convocatoria de prazas é bastante semellante á que temos en España.

María Xosé é a xefa do departamento, unha muller con formación universitaria e apaixonada do seu traballo. A verdade é que foi un luxo poder traballar con ela, xa que era unha persoa moi proactiva que daba cabida a todas as miñas propostas de mellora.

Debo recoñecer que, cando o Fondo Galego me comunicou cales serían as miñas funcións dentro da Cámara, pensei que o funcionamento interno desta administración sería totalmente distinto ao de calquera dos nosos concellos ou administracións públicas, pero por sorpresa para min non foi así. Dentro da Cámara Municipal de Santa Cruz existen os mesmos problemas burocráticos, de xerarquía, de ética e responsabilidade no traballo ou de motivación que acontecen en España.

Os primeiros días foron, máis que nada, de contacto co departamento. María Xosé púxome ao corrente das deficiencias que ela percibía na xestión diaria do persoal, así como da acusada falta de recursos persoais e técnicos que tiñan. Un dos problemas máis graves que ela me destacou foi o alto grao de absentismo laboral inxustificado, de aí que unha das miñas primeiras propostas fose a realización dunha enquisa de clima laboral. Durante a miña primeira semana elaborei unha enquisa con 95 preguntas nas que se abordaban aspectos moi variados, como a relación entre compañeiros, a relación cos superiores xerárquicos, a conformidade ou non co espazo físico que ocupa o traballador, co material do que dispón, así como temas relativos aos salarios, gratificacións profesionais, etc.

Para o vereador de RRHH, foi moi interesante a realización deste cuestionario, xa que pode axudar a detectar as debilidades na xestión das persoas dentro da Cámara e, por tanto, mellorar a súa eficiencia e o servizo prestado á cidadanía.

Na mesma liña, de cambiar as “malas condutas” adquiridas polo funcionariado, propuxen reformular a xestión dos pedidos de licenza. Ata o de agora, o sistema para solicitar as vacacións tiña que ser por escrito, pero a solicitude de calquera outro permiso consistía en non asistir ao posto e ao día seguinte comunicarllo ao responsable político. Isto xeraba que moitos departamentos permanecesen pechados por falta de persoal, causando un importante detrimento dos servizos públicos que a Cámara presta.

Así, a partir do mes de novembro, os permisos xestiónanse a través dun modelo único de solicitude, que fai constar, previamente ao disfrute dun día, o consentimento ou non do responsable do departamento e do secretario municipal.

Outro dos labores que levei a cabo e que xa quedou implantado antes de volverme a Galicia foi a implementación dun Rexistro de Entradas e Saídas único. Ata o de agora, a xestión do Rexistro de Entradas caracterizábase pola duplicidade de funcións e no tratamento da documentación: todos os documentos que entraban na Cámara pasaban en primeiro lugar polo Rexistro, despois polo Gabinete do Presidente e, en última instancia, polo departamento encargado de xestionalo. Isto traducíase na demora na xestión das solicitudes dos veciños.

A miña proposta consistiu en centralizar todo no Rexistro, o cal, contando con persoal cualificado, só tería que identificar o departamento responsable para levar a cabo o expediente, dixitalizar a solicitude, para que a mesma quede reflectida no propio Rexistro en caso de perda, e deste xeito axilizar o tratamento dos datos. A proposta gustou tanto que foi rapidamente implantada.

Así mesmo, non existía un Rexistro de Saídas. Decidimos centralizar e unificar todo no Departamento de Rexistro así como a dixitalización de toda a documentación que sae da Cámara. Deste xeito, ningún documento se perderá e as datas quedarán todas rexistradas, o que resulta vital á hora de contabilizar prazos, por exemplo.

Ao abordar todas estas reformas, detectamos un problema de gran calado dentro do funcionamento interno da Cámara: a falta dun código deontolóxico,

así como dunha lei de protección de datos nacional. Santa Cruz é un municipio no que todo o mundo se coñece. Os funcionarios da Cámara son veciños, o que xera que moita documentación confidencial tratada nas dependencias municipais saía delas, tal e como me comentou María Xosé.

Tentamos, por tanto elaborar un código ético interno. O problema foi que ao non ter unha lei de protección de datos que nos servise de soporte legal, será un pouco complicada a súa implantación dentro da Cámara. Aínda así, elaboramos unhas pautas de boa conduta sustentadas no principio básico de “funcionario como servidor público” e, por tanto, como salvagarda dos dereitos e da privacidade que todas as persoas que precisan dun trámite administrativo. A ver que tal funciona...

Para levar a cabo todas estas reformas foi preciso pola miña parte formar aos xefes de departamento e aos vereadores, para que a posta en marcha de todas as miñas propostas tivese éxito no futuro. A verdade, non sei se se manterán no tempo, pero podo asegurar que foi moi gratificante a nivel profesional ver que se tomaban en consideración as miñas suxestións. Está claro que dende a Cámara Municipal de Santa Cruz tentaron sacar o máximo proveito aos nosos coñecementos.

SIGAMOS COÑECENDO CABO VERDE: A ILLA DE FOGO

As fins de semana eran a escusa perfecta para xuntármonos os catro españois representantes do Fondo Galego e seguir coñecendo as marabillas daquel país.

Así, organizamos unha viaxe a illa de Fogo. Cabe dicir que os medios de transporte entre illas non son todo o puntuais que nos gustaría, nin facilitan os mellores horarios. No entanto, o ferry que comunica Praia con Fogo é do máis comfortable, a pesar claro está da gran ondaxe que nos acompañou durante todo o traxecto (non rexeitedes nunca a bolsa facilitada pola azafata...).

Fogo é unha illa famosa por albergar no seu interior un volcán, o cal entrou en erupción en novembro de 2014, permanecendo activo ata febreiro deste mesmo ano. Ademais xa tiña erupcionado con anterioridade, en 1995. O lugar máis prexudicado foi Chã das Caldeiras, que resultou literalmente engulido pola lava.

Despois da erupción podemos dividir a illa en dous. Por un lado, a parte que non chegou a ser afectada, a cal destaca por unhas preciosas paisaxes, as praias de area negra e un mar embravecido. Doutra banda, a parte que foi totalmente devastada pola lava, destacando o que era o municipio máis turístico da illa, Chã das Caldeiras.

Esta vila contaba con 1.500 veciños antes da erupción do volcán e o seu motor económico era o cultivo de viño e café. Na actualidade, apenas quedan 100 habitantes, que a pesar de que a zona ficou arrasada -os accesos están totalmente derruídos, a electricidade aínda non foi repostada, nin a auga potable-, decidiron permanecer e reconstruír o que perderon da nada.

Tivemos a oportunidade de coñecer a Cecilio, un home moi arraigado á súa localidade quen, pese a que o goberno do país decretou a prohibición de vivir na zona, está disposto a reconstruír a súa cidade dende as cinzas mesmo...

A reparación da contorna afectada está taxada nuns 33 millóns de euros. As autoridades caboverdianas seguen negociando na procura de colaboración internacional para a reconstrución.

OS PROXECTOS DO FONDO GALEGO

Jardim Infantil Covão Sanches

O desenvolvemento do sistema educativo en Cabo Verde foi dende os anos 90, e segue a ser na actualidade, unha das maiores apostas dos diferentes gobernos dende a abolición do sistema de partido único. Así, na actualidade as taxas de alfabetización en Cabo Verde superan o 84% da poboación e están moi por

enriba da media africana. Ao igual que a porcentaxe da poboación que está a cursar estudos de nivel superior.

Cabo Verde presenta un sólido sistema de educación pública; a educación primaria é gratuíta, universal e obrigatoria ata os 11 anos.

A estrutura do sistema educativo en Cabo Verde é a seguinte:

- Preescolar
- Primaria (1º a 6º ano, comeza aos 6 anos) (Actualmente, o ensino obrigatorio é ata 6º, pero hai prevista unha reforma para estender o ensino primario ata o 8º curso)
- Secundaria (7º a 12º ano)
- Ensino Superior

Así as cousas, a nosa primeira visita foi ao Jardim Infantil Covão Sanches, cofinanciado polo Fondo Galego de Cooperación, a Xunta de Galicia e a Cámara de Santa Cruz, e inaugurado no ano 2006.

O Jardim consta dunha aula perfectamente equipada para o ensino, unha cociña, un cuarto de baño, un aula anexa na que se prevé levar a cabo actividades extraescolares e un patio, o cal está pendente de ser equipado para que os cativos poidan xogar.

Na actualidade, só hai oito nenos no Jardim, a pesar de que o mesmo ten capacidade para moitos máis. O problema está en que, hoxe en día, a zona resulta moi castigada pola emigración dos pais dos cativos, maioritariamente á illa de Boa Vista e a Portugal.

O Jardim, ademais, presta servizo de comedor para os nenos, custe asumido por unha ONG chinesa e polo Ministerio de Educación. O que se pretende é asegurar que todos os nenos da zona se poidan beneficiar dunha alimentación equilibrada, independentemente das posibilidades económicas das súas familias.

A mestra é unha muller cunha enorme vocación para a docencia, que presta os seus servizos no Jardim dende que foi inaugurado no 2006 e que nos amosou a súa total gratitude polo apoio recibido por parte de Galicia, destacando a importancia deste tipo de investimentos para a prosperidade e o futuro dos máis pequenos.

Alén das mostras de afecto que recibimos por parte das nais, dos rapaces e do persoal docente, tamén puidemos recoller as palabras de gratitude que tanto o delegado do Goberno para a Educación como o vereador da Cámara tiveron para co Fondo Galego de Cooperación, do cal destacaron a súa enorme colaboración, non só economicamente senón polo seu apoio técnico e de intercambio de coñecementos, para eles piar fundamental do éxito futuro de todos os investimentos que se levan a cabo neste país, e máis concretamente en Santa Cruz.

Despois da visita a este proxecto do Fondo Galego, dirixímonos ao Liceo do municipio, no que se cursan primaria e secundaria. Alí fomos recibidos polo director do centro, que mostrou un grande interese pola implementación, dentro da comunidade educativa local, de políticas encamiñadas á promoción da lectura por parte dos nenos de Santa Cruz, así como pola necesidade de facer partícipe ao persoal docente neste tipo de prácticas.

Amosáronnos diferentes aulas, nas que puidemos gozar da compañía do alumnado por unhas horas.

Os sistemas de rego gota a gota

Boqueirão-Ribeira dos Picos

O Fondo Galego, en colaboración co Concello de Vigo e a Cámara Municipal de Santa Cruz, levou a cabo o proxecto 'Dinamización da agricultura para promover o desenvolvemento sostible no Concello de Santa Cruz', na localidade de Boqueirão-Ribeira dos Picos. O orzamento total do proxecto foron 4.174.389 escudos e beneficiou só na localidade de Boqueirão a máis de 34 agricultores.

Santa Cruz é o terceiro municipio máis grande de Cabo Verde e é ademais o maior produtor agrícola do país. Dende aquí abastécese de patacas, vexetais, froitas, cocos, etc. á maior parte da poboación caboverdiana. Polo tanto, investir na dinamización agrícola é investir no desenvolvemento da zona e mais do arquipélago.

Cabo Verde é un país no que apenas chove. A verdade é que para nós resultaba increíble este feito, xa que a nosa illa estaba totalmente tinxida de verde; mesmo tivemos que botar man do paraugas varios días, e non para cubriarnos do sol. Pero a realidade é que a seca é un problema moi grave, polo que proxectos coma o do Fondo Galego e o método de rego gota a gota son cruciais para a supervivencia das súas xentes.

O sistema de selección das zonas prioritarias para levar a cabo estes investimentos responde meramente a criterios sociais fixados previamente pola Cámara.

Os responsables da Cámara marcan as zonas de prioridade en función da renda dos seus habitantes. Así mesmo, o criterio para seleccionar aos beneficiarios particulares faise atendendo a cuestións tales como: quen é o sustentador principal da familia? Neste caso, prímase as familias cuxo sustento principal sexa a muller. Tamén se atende a criterios de unidade familiar: cantos membros compoñen a unidade? Hai persoas con discapacidade dentro da familia? Hai nenos, persoas maiores, persoas dependentes? Polo tanto, alén de ser un investimento para o desenvolvemento da agricultura, é tamén un investimento para a inclusión na sociedade de persoas en risco de exclusión.

Segundo nos comentou a coordinadora do proxecto, os veciños das zonas móstranse moi colaboradores á hora de decidir quen deles deben ser os beneficiarios, sinalando eles mesmos aquelas persoas que máis o precisan.

O papel da muller dentro do sistema agrario caboverdiano é enorme. A pesar de que o traballo do campo é un traballo moi duro que require moitas veces de forza, debido principalmente á propia orografía do país (os terreos nos que se cultiva son case sempre ladeiras de montañas con pendentes de 180°!!). Alén disto, as mulleres en Cabo Verde son en moitos fogares o sustento familiar, xa que son as que se encargan de vender os produtos que colleitan. Velas nos mercados da cidade, nas beiras das estradas, etc., é algo moi común na paisaxe caboverdiana.

Como dicía, na zona de Boqueirão foron beneficiados 34 agricultores, os cales se organizan a través dunha Asociación de Agricultores que actúa totalmente coordinada e que cumpre rigorosamente coas indicacións da Cámara para acollerse a este investimento.

Librão

A última das nosas visitas ás actuacións do Fondo Galego en Santa Cruz foi á rexión de Librão, na que tamén se levou a cabo o investimento no sistema de rego gota a gota para fomentar un aproveitamento da agricultura sustentable.

Este proxecto beneficiou a un total de 29 persoas, das cales 11 eran homes e 18 mulleres. Os criterios de selección dos beneficiarios atenderon, ao igual que na rexión de Boqueirão, a criterios de prioridade social.

O orzamento total do proxecto foi de 3.630.000 escudos e supuxo a implantación de máis de 800 metros de tubaxes para abastecer unha ampla extensión de cultivo de banana, mandioca, papaia e demais vexetais.

O sistema gota a gota permite obter un maior rendemento da auga. O sistema de rego por goteo só está conectado nos tempos da seca -a maior parte do ano- e permanece desconectado durante as tempadas de choivas, xa que as mesmas son tan intensas que de permanecer conectado rebentarían os tubos.

O sistema aliméntase da auga que se acumula nun “reservatorio”, e a partir de aí a través do bombeo dun motor é como a auga chega aos cultivos.

Tivemos a oportunidade de falar con varias das persoas beneficiarias, as cales nos contaron o vital que é para eles este sistema de rego, xa que a agricultura é o seu medio de vida.

A SOLIDARIEDADE TRASCENDE AS FRONTEIRAS DE CABO VERDE

Durante toda a miña estadia no arquipélago, ademais de escribir no blog de traballo que o Fondo Galego puxo á nosa disposición, o cal nos permitía recoller as nosas vivencias diarias e poder compartilas co mundo, tamén fixen uso das consabidas redes sociais para ir narrando a través de fotografías o meu día a día.

O certo é que conseguín despertar bastante interese entre os meus amigos de Facebook, polo que se me ocorreu a idea de implicar a toda esa xente que me seguía a diario no meu propio proxecto de cooperación.

Así, abrí unha campaña de recollida de fondos a cal, aínda que ao principio non tiña totalmente definida, si encamiñei á solidariedade cos nenos de Cabo Verde. Debo recoñecer que a miña sorpresa foi inmensa ao ver a implicación da xente, ata o punto de que en a penas unha semana e media conseguimos recadar 1.200 euros. Este diñeiro será empregado para restaurar un xardín de infancia e fará felices a un milleiro de nenos e nenas na localidade de Ribeira Seca.

CONCLUSIÓN

Para min, a participación no Programa Vacacións con Traballo, supuxo un punto de inflexión na miña vida tanto a nivel profesional como persoal.

A nivel profesional permitíume coñecer a realidade do funcionamento dunha administración como na que eu traballo e comprobar que, salvando as distancias, a burocracia administrativa é a mesma, en Galicia que en África.

Tamén me serviu para darme conta de que os prexuízos nunca son bos amigos. Debo recoñecer que cando me dixeron que as miñas funcións se desen-

volverían nun Concello, pensei que os seus sistemas de xestión distarían moi-tísimo dos nosos, o cal unha vez alí vin que non era así.

Poder ser partícipe dos proxectos que o Fondo Galego leva a cabo en Santa Cruz foi unha experiencia enorme que me permitiu aprender moito duns profesionais que o deron todo para poñer en valor o meu traballo.

A nivel persoal, este proxecto foi o mellor que fixen ata o día de hoxe na miña vida. Xa fai case dous meses que regresei e non pasou nin un só día sen que me acordase da miña vida en Cabo Verde, dos meus nenos, das súas xentes, da súa comida, do seu calor, da morabeza caboverdiana...

Deste xeito, coa mesma cita de Dagobert D. Runes coa que comecei a miña experiencia en Cabo Verde quero pechar esta memoria: “as persoas viaxan a destinos distantes para observar, fascinadas, o tipo de xente que ignoran cando están na casa”.

Blog da experiencia:

<https://vacacionscontraballo.wordpress.com/category/blogs-2015/cv-santa-cruz/>

TESTemuño de Ana Piñeiro

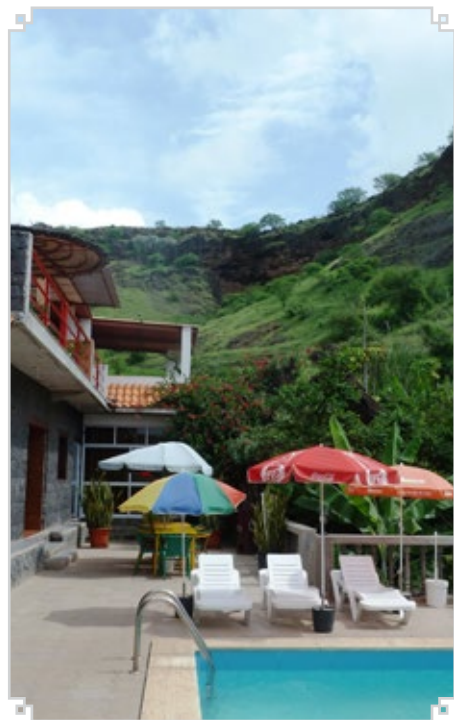
ARQUITECTA DO CONCELLO DE RIANXO. CÁMARA MUNICIPAL DE RIBEIRA GRANDE

Veña, subide que vos vou contar!

Lembro o que puxen na carta de motivación que acheguei á solicitude para entrar neste programa de Vacacións con Traballo e se a volvera escribir... penso que volvería poñer máis ou menos o mesmo, porque o que eu ofrecía e o que esperaba encontrar foi xustamente o que me atopei; alí sentín que realmente estaba a facer o que se me requiría.

Hai quen se achega á cooperación véndose a si mesmo envolto nun halo de super-heroe ou de santo, ou coa idea equivocada de que a cooperación só é para aquelas situacións de emerxencia ou de necesidade básica. Eu era máis dos segundos, e o que vin é que hai moitos estratos de cooperación e que ademais das necesidades básicas hai outros niveis polo que se vai avanzando e en canto os demais sexan susceptibles de recibir axuda penso que sempre hai algo que aportar.

De calquera xeito, teño que dicir que tamén foi unha cooperación totalmente interesada pola miña parte porque a experiencia, o enriquecemento como persoa, o coñecemento como profesional que obtiven a cambio do meu traballo, non se paga con diñeiro.

O máis curioso é que eu en Cabo Verde estaba a ver a Galiza de hai sesenta anos, e non porque eu a vivira senón porque oína contar moitas veces na casa: a falta de auga nas casas, os problemas coa luz, a falta de saneamento, o de ter uns animais para a subsistencia, o de axudar a sacar as redes e o peixe, os rapaces descalzos...

O outro día, comentando o de que no Hiace (o autobús caboverdiano) onde caben doce caben vinte, un compañeiro lembrábame o do 24 (o autobús que subía e baixaba do campus da Zapateira), no cal podías ir sen agarrarte porque ía tan cheo que non

Eu, que fun alí coma arquitecta, fun arquitecta nas horas de traballo, pero o resto do día normalmente son persoa e como tal tratei de relacionarme coa xente e aprender sobre todo da súa actitude ante o día a día. Ben, recoñezo que fóra das horas de traballo non consigo desconectar por completo a área do cerebro relacionada coa profesión, ademais de calquera xeito a xente (todos en xeral) vivimos nun espazo completamente intervido polo urbanismo e a arquitectura, e o da vivenda, o da salubridade e a auga son problemas e necesidades básicas todas eles pertencentes ao campo da arquitectura, polo que eses problemas fágoos meus.

tiñas para onde caer. Non digo que sexa mellor ter que arrexuntarse no bus ou andar descalzo, ou ter que ir á auga á fonte, pero ás veces o darnos conta de que o leite non sae do frigorífico tampouco está de máis.

A CHEGADA

O primeiro día da nosa estancia, un venres, achegámonos ao que ía ser o noso lugar de traballo (non falo en plural maxestático, refírome a Rubén e a min): a Cámara Municipal de Ribeira Grande de Santiago, en Cidade Velha. Alí falamos con Apolinario, co que xa mantivera contacto vía e-mail. Deunos a benvida e lembrounos que o nome do programa era “traballo con vacacións” e ofreceuse a ensinarnos a illa de Santiago durante a fin de semana, ofrecemento que agradecemos e declinamos xa que quedáramos coas compañeiras de Santa Cruz para percorrer a illa e xa eramos de máis para ir nun só coche.

Presentounos tamén ás persoas coas que íamos traballar directamente, no meu caso ao vereador Alcides. Este tamén me fixo un ofrecemento para a fin de semana, o de empezar a traballar indo a visitar as aldeas e lugares de intervención; ofrecemento que agradecín e declinei coa axuda de Apolinario (non sei se eu soa me atrevería a dicir que non).

Esa mesma mañá convidounos Apolinario a unha cervexa (non vou dicir que lembre os países visitados pola súa cervexa, pero case que é unha tradición o de pedir as cervexas locais alí onde vou e facer unha fotografía con elas) e probamos o bucio (a carne dunha especie de caramela xigante) e o polbo preparado nunha vinagreta.

A primeira fin de semana na illa alugamos un coche en Praia -levounos o Apolinario- e empezamos o periplo pola illa. A primeira parada foi Pedra Badexo; chegamos unha hora tarde, non sabíamos que boa parte das estradas era de lastros, o que fai a condución un pouco máis lenta, ao que non axuda que a nosa illa (xa a sinto coma miña) teña unha orografía máis ben accidentada. Aí xa nos demos conta de que o tempo se mide de forma distinta. Como normalmente fago sempre, e a pesar de que só estábamos a ver unha parte do país, pensei que Cabo Verde era realmente verde. Verde é a nosa illa despois da tempada de choiva que estaba a rematar, xa máis adiante o comprobamos noutras illas e polo que nos dicían os nativos, que estaban máis sorprendidos ca nós da cor da illa.

Dáste conta da real importancia da chuva (eu que chegaba do país das eternas chuvias e da que sempre renego). De feito, cando lle preguntamos a Apolinario que podíamos visitar na illa, aconsellounos a Barragem de Poilao (encoro), obra da que están moi orgullosos. No percorrido polo interior da illa vimos como a xente gozaba das cachoeiras.

Para eles a auga é unha festa.

O destino nesa primeira fin de semana foi o Tarrafal, o principal lugar turístico da illa, pero no que aínda prima a poboación autóctona (nada que ver con Santa María de Sal). Na praia de Tarrafal, cada vez que chegaba unha barca á praia a xente achegábase para axudar a sacala do mar e a descargar o peixe, e comprobamos que a unidade básica non se reduce á familia, senón que na praia todos os maiores coidan de todos os pequenos.

A TOMA DE CONTACTO

Despois da toma de contacto do venres, e da fin de semana de recoñecemento pola illa, o luns o vereador de urbanismo e saneamento, Alcides da Pina, presentoume ao arquitecto director do gabinete técnico co que ía traballar, Amandio. O lugar de traballo foi a sala de usos múltiples, onde compartín mesa con Tiago e Jandira, dous arquitectos a piques de rematar a carreira e que estaban a facer as prácticas de traballo.

Mentres o vereador non me puido recibir aproveitei para dar unha volta polas rúas principais de Cidade Velha: a rúa de Banana e a rúa Carrera. Na segunda está a igrexa de Nossa Senhora do Rosário, alí estaban a traballar uns operarios do Concello poñendo lastro no adro.

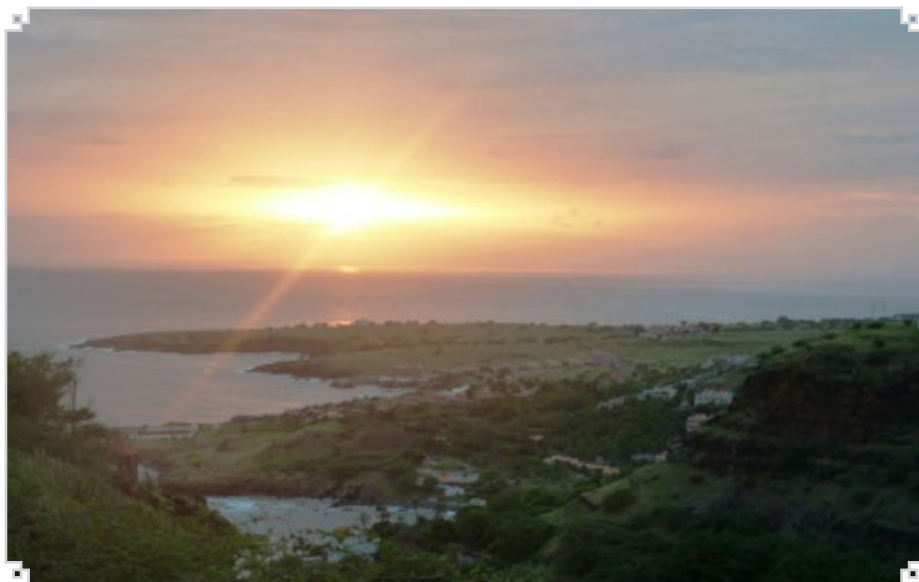
Volta ao Concello. O vereador, xunto co arquitecto, explicáronme en que vai a consistir o meu traballo e fomos ver dende un alto o lugar da intervención e tamén subimos ata a Fortaleza dende onde se ve a Cidade aos seus pés. Dende aquí vese como progresa o programa que están, a desenvolver de dotación de cubertas de tella ás casas da Cidade na contorna da Sé Catedral.

Máis adiante, ás dúas semanas, volvíñ subir, desta vez a camiñar. Vaise polo medio da Cidade e é un paseo que paga a pena facer, á tardiña pero antes de que peche a Fortaleza, sen présa, parando a falar coa xente, porque toda a xente fala contigo de boa gana se lle falas e cóntanche e pregúntanche. É xente ante todo educada, amable e amigable. Sorprendeume a actitude dos

rapaces cando lles preguntas, porque contestan sen ter vergonza, sen facer o parvo, sen facerte sentir que os estas a molestar; nese aspecto parecéronme moito máis maduros que os nenos que eu coñezo.

Baixamos cando o sol estaba case abaixo. Dende a Fortaleza vese perfectamente a área de intervención do meu traballo e alá no horizonte podemos adiviñar a illa de Fogo.

FOGO

A illa de Fogo visitámola na segunda fin de semana en Cabo Verde. Puidemos comprobar a forza destrutiva do volcán que entrou en erupción en novembro de 2014, sendo as ultimas réplicas en marzo deste ano. Alí vimos o apegada que está a xente á súa terra, como enriba da lava que sepultou as casas a xente volve a levantar as súas vivendas a pesar da prohibición do Estado de volver construír dentro da caldeira, en Chã das Caldeiras.

Esa si que foi unha situación de emerxencia e a verdade é que non sei como se realoxou á xente que tivo que ser evacuada da zona. Seica da anterior erupción no 1995 construíranse unha serie de vivendas para estas persoas, pero que en canto puideron volveron para a caldeira. Deixáronas e volveron levantar as casas no mesmo lugar, igual que están a facer agora.

TRABALLO 1

O meu traballo na Cámara foi máis ou menos o que segue: adaptar un plano de loteamento existente sobre un terreo propiedade duns herdeiros, os cales xa venderon bastantes lotes, axustándoo á lexislación vixente para que poida ser incluído no Plan Director Municipal coma un Plano Detallado e posteriormente poida ser executado.

O terreo sitúase na zona Tampão, esa área “colchón” que protexe ao Sitio Histórico. Se ben non é inmediata, si que lle serve de marco se ves a Cidade dende a Fortaleza ou cando vas baixando cara a ela; porque á Cidade entras dende arriba, cunha pendente bastante forte e dando curvas, e vela alí abaixo... É bonito.

A primeira semana o traballo que fixen foi case todo de delineación para ter uns planos adecuados sobre os que xa empezar a traballar, entrar un pouco en materia coa estrutura xerárquica de normativas urbanísticas, sectoriais e de todo tipo que puideran intervir no traballo, ademais das novas nomenclaturas: que é o PDM, o EROT, o PD, o PDU, o IPC e outros “palabros”. O que máis me gustou foi ver que o Código Técnico da Edificação ocupa só 40 páxinas do Boletín Oficial da República de Cabo Verde!

Polo que puiden comprobar, os arquitectos non están moi formados en cuestións urbanísticas e, a pesar de ter leis e regulamentos dabondo, non son moi estritos na súa aplicación. Penso que non estaría de máis que tiveran unha asesoría dende a asociación de municipios para estas cuestións urbanísticas.

O horario que teñen de traballo no Concello, e que tivemos nós, é de 8 a 4 da tarde e paran unha hora para comer.

A COMIDA

Comemos nun restaurante ao pé do mar no que todos os días tivemos peixe para xantar, ou pata de galiña. A xente aquí come arroz e peixe, basicamente.

O restaurante é o Pelourinho, dun español. Ao lado está o Penedinho, dun caboverdiano. Este estivo un mes pechado porque morrera o dono -aquí é normal gardar o loito e pechar un mes, se en vez do dono fora outro membro da familia de menos importancia pecharían só unha semana- e volveu abrir cando faltaba unha semana para marchar. Ao lado do Penedinho está o Tereru.

Kultura, dun portugués, organiza algúns eventos culturais e os venres ten musica en vivo. Con motivo da presentación dun libro tiña para comer cen persoas; a cociñeira ía preparar unha cachupa rica. Esa mesma noite déronme a probar a sobra do mediodía: é un guiso con millo, fabas, carne de porco, morcilla, polo... Contundente e ben bo.

O peixe que poñen no restaurante sae mesmo do mar fronte del. A praia de Cidade Velha comparte espazo co porto, é dicir, igual que víramos xa en Tarrafal, as gamelas arrástranas pola area e alí descargan o peixe. De feito, alí vimos como o estaban a destripar e lavar xusto cando chegamos un día á praia

pola tarde e nos metemos na auga... Iso é un indicio de que a auga ha de estar limpa, senón non lavaban o peixe alí; esta foi a conclusión do meu compañeiro.

SULADA

Na primeira semana tamén nos puxemos xa en contacto coa cooperativa Sulada e asistimos ao peche das actividades de formación deste ano 2015 e entrega de diplomas ás súas integrantes.

Entregando os diplomas estaban o presidente da Cámara de Ribeira Grande, a presidenta da cooperativa (que tamén recibiu un par de diplomas), a presidenta da ACCVE, un representante da Embaixada española en Cabo Verde e un representante do Ministerio de Educación caboverdiano. Por outra banda, recibindo os diplomas, as participantes nos cursos de formación de bixertería, peiteados africanos, conserva de alimentos, elaboración de xabóns, uso de programas informáticos, etc.

A presidenta da cooperativa agradeceu ao Fondo Galego a súa cooperación nun perfecto "crioulo", que moi amablemente nos traduciu Apolinario, e pediu que esa colaboración co Fondo Galego continuase no tempo.

A cooperativa tiña un posto de venda dos seus produtos na praza do Pelourinho (a praza na que antano tiña lugar o comercio de escravos).

E tamén participaron no encontro 'A cultura como factor de inserción social e económica no municipio de Ribeira Grande', poñendo o seu posto de mostra e venda na Casa da Cultura de Cidade Velha.

TRABALLO 2

Ademais do traballo do loteamento que fixen con Amandio, Tiago e mais Jan-dira -sobre todo Tiago- consultábanme sobre o traballo que están a facer eles e que me parece moi interesante e necesario. Están cun plan de intervencións nos espazos públicos da Cidade Velha, de mellora da accesibilidade e urbanización; pequenas intervencións en espazos baleiros e recuperación noutros casos do espazo público que foi apropiado polos particulares.

Amosoume Tiago no plano un treito de rúa ocupado polos patios e que queren recuperar para comunicar o centro da Cidade coa estrada principal, e vexo que é precisamente por onde ata-lamos o día que baixamos

da Fortaleza, co permiso dos donos, e que nun deles estaba o avó en calzóns a darse unha ducha. Isto é algo moi habitual sobre as seis da tarde, ves sobre todo aos nenos darse unha ducha no medio da rúa ou nos patios diante das casas axudados por un maior que lles bota o caldeiro de auga pola cabeza.

A ocupación do espazo público é, a maioría das veces, polos patios das casas. Gran parte das vivendas teñen un patio diante separado da rúa por un muro baixo, e nalgúns casos este está construído sobre a rúa. No entanto, ás veces a apropiación é para poñer as cortes e os galiñeiros. A xente necesita os animais para vivir, ter unha cabra e unhas galiñas apórtalles parte do sustento diario e xunto cun porco a falta de traballo faise máis levadeira, porque a taxa de paro en Cidade Velha é ben elevada.

O HABITAT

Á tardiña hai moita vida nas rúas da Cidade. Os nenos bérnanme "bonjour, bonjour" e os maiores "boa tarde" e pregúntanme que onde vou, que se quero subir á Fortaleza; polo que vexo non é normal que un de fóra ande a pasear por esta zona tan pouco coñecida da Cidade.

En Cidade Velha está prohibido ter porcos soltos nas rúas (non sei se a norma se refire só aos porcos ou a todos os animais) por ser Patrimonio da Humanidade. Esta prohibición pode soar a broma pero penso que o día que se faga cumprir esa norma vai cambiar moito a Cidade. Só espero que o desaloxo de animais non sexa o primeiro paso para un proceso de "xentrificación" do barrio.

En relación co que estou a contar, co da economía de subsistencia, un día que nos achegamos a Praia con Apolinario ensinoume unha zona de edificios, no medio da nada (a verdade e que a urbanización en Cabo Verde é bastante precaria), e preguntoume que opinaba do plan do Goberno para dotar á poboación de vivenda. Non me resultou difícil contestarlle e deume a razón: darlle unha vivenda a unha familia non lle soluciona ningún problema se con isto a estás afastando do seu entorno e do seu medio de vida. Polo que vin en Cidade Velha e noutras vilas, as familias viven en vivendas unifamiliares e teñen a posibilidade de ter animais. Se os metes nun piso, sen posibilidade de sustento e sen traballo, que fan? Mirar pola ventá? É por isto, basicamente, que ese plan posto en marcha non estaba a funcionar.

INTERCAMBIO DE EXPERIENCIAS

Falando co arquitecto municipal sobre a conveniencia de levar a cabo un control sobre as construcións dos particulares, sobre todo en Cidade Velha que é Patrimonio, explicábame que en todo o municipio, excepto en Cidade Velha, as licenzas de construción de vivenda concedíanse sen proxecto. Pídeselle ao propietario que aporte documento de propiedade ou no seu defecto tres testemuñas que confirmen a súa propiedade, pero non se lle esixe proxecto para non encarecer a vivenda. Unha vez concedida a licenza, o técnico da Cámara vai ao emprazamento, marca aliñacións e dálle unhas explicacións básicas dos parámetros que ten de cumprir. Aínda nos casos nos que se lle require proxecto, ao tratarse de autoconstrución, os propietarios constrúen a casa tal e como a ven na súa cabeza, xa que no saben ler os planos; o proxecto pasa a ser un trámite para obter a licenza. O problema vén cando resulta que o técnico Cámara, o fiscal, tampouco sabe interpretar os planos, polo que tras a visita á obra non sabe se esta se está a executar segundo licenza ou non.

Despois desta conversa e de ver o que se ve por alí, dáste conta de que temos os mesmos problemas aquí e alí, pode que en distinta medida: particulares que se apropián do espazo público, urbanizacións de rúas que non se fan nin se esixen, construcións que non se adaptan á licenza, vivendas que se empezan a utilizar sen terminar...

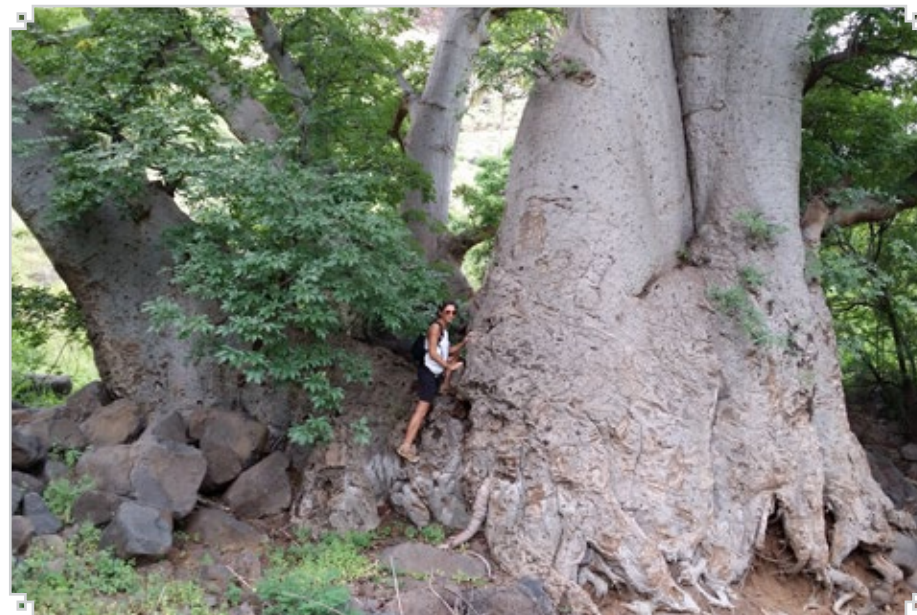
Segundo me dixeron, alí faise o de construír polas noites igual que aquí en Galicia o de ampliar a casa ou erguer o galpón a fin de semana...

O lado positivo de todo é que estamos a falar de vivendas, rúas, aliñacións, licenzas, saneamento, auga potable e electricidade de forma máis ou menos continua nas vivendas e cada vez en máis poboacións. Neste labor de dotar de servizos mínimos as poboación estanse a dirixir moitas das axudas que chegan da cooperación internacional.

VIVIR O LUGAR

Había dúas semana que lle pedira ao Amandio ir visitar Calabaceira, un dos núcleos no que hai prevista unha área de expansión segundo o PDM, e no que me comentaran que lles podía botar unha man. Pasaba o tempo e como non me levaban nin a Calabaceira nin a Bota Rama, unha fin de semana que que-

damos na casa decidimos ir visitar, Rubén e mais eu, outro dos núcleos máis preto: Salineiro, que queda fronte a Calabaceira coa Ribeira Grande polo medio. Non chega a tres quilómetros a distancia entre Cidade Velha e Salineiro.

Subimos no Hiace, como chaman aquí ao minibús. Os primeiros días non entendía ben cómo lle chamaban: "hías, hiasu, hiasé"... Ata que vin que era un Toyota-Hiace. Pois iso, subimos a Salineiro no Hiace, coa idea de ver como se obtén o aceite de purgueira que é o que empregan para facer os xabóns na cooperativa Sulada.

Ao chegar a Salineiro preguntamos por Adilson, compañeiro da Cámara Municipal, e mentres dábamos con el fomos visitando a aldea: rúas máis ou menos amplas de lastros de pedra, pequenas prazas, casas de bloque visto a maioría, algunhas de pedra, árbores ao redor das cales amontoan pedras para sentarse e onde buscan sombra os animais, porcos de paseo (aquí creo que teñen permiso), edificio de discoteca, edificio de baños públicos que agora apenas se usan dende que teñen auga nas casas... Vemos a un rapaz que sae de alí despois de dar unha ducha e para a falar con nós, coma se fora o máis normal do mundo andar pola rúa espido cunha toalla á cintura. É arquitecto, traballa en Lisboa e está a pasar uns días na casa. Cabo Verde ten máis poboación fóra do seu territorio que nas propias illas.

Xa con Adilson fomos ver a unha das mulleres que fai o aceite de purgueira, pero non nos pode amosar como se elabora porque a purgueira aínda está verde e non é tempo de colleita. De todos modos explícanos o proceso e lévamos ao cuberto onde o elabora.

Adilson lévanos a coñecer a planta da purgueira, hai moita sementada na contorna da aldea, penso que este ano ha de estar asegurada a produción!

O que podemos comprobar en Salineiro é o problema que teñen coa recollida de lixo, non coa recollida en si senón coa falta de concienciación por parte dos usuarios, que en vez de depositar o lixo nos contedores bótano directamente polo barranco abaixo. Fóra da vila e entre este e o borde da ribeira hai unha área chea de plásticos caídos no traxecto antes de chegar ao barranco, do que quedan colgados coma unha orla de cores.

De alí subimos ata o encoro construído hai uns anos e que evita sobre todo as grandes correntes de auga pola Ribeira Grande. Por esta presa é por onde vai pasar a estrada de circunvalación de Cidade Velha que vai da capital, Praia, a Porto Mosquito, e evitará así o paso de tanto tráfico polo centro histórico.

O ENSINO

Salineiro é case chan e sitúase ao borde do barranco da Ribeira Grande. Nesta grande explanada e preto do pobo atópase o instituto ao que teñen que desprazarse os rapaces dende Cidade Velha e máis lonxe. É sábado e cruzámonos cun grupo de rapazas que veñen das clases, levan de uniforme camiseta azul clara e pantalóns.

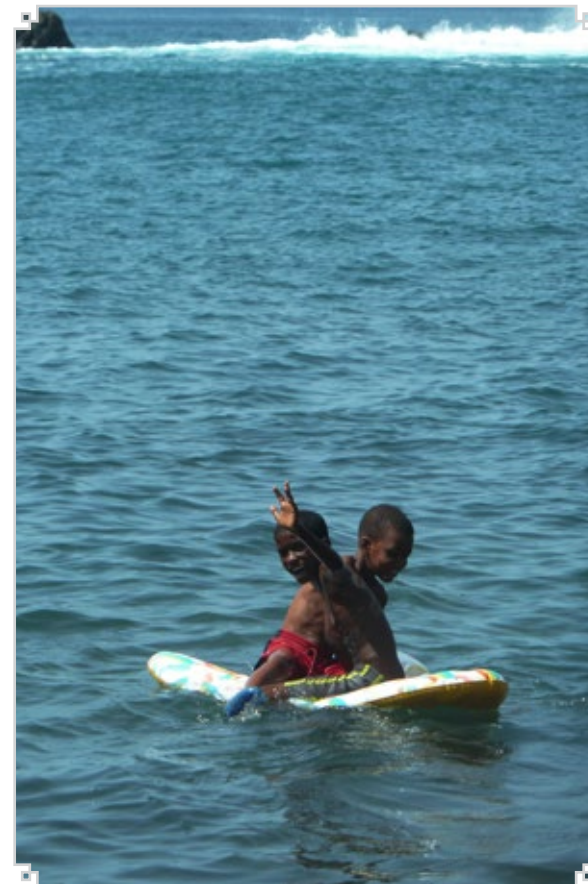
Moitas veces, pola tarde, cando volvo de dar unha volta cara ao hotel, crúzome con grupos de nenos co uniforme que veñen do instituto. Teñen un autobús que os leva a casa, pero haino que pagar e ademais ás veces non funciona, polo que teñen que volver para a casa camiñando. Un día pregunteilles a uns que ían para Cidade Velha e que baixaran a camiñar e contestaron que si, que baixaran a camiñar pero que non ían a Cidade, senón que continuaban a San Martiño, o que debe de ser en total uns seis quilómetros. Non acabaran case de falar comigo cando parou un coche para levalos; é moi normal que che paren os coches para levarte dun lado a outro, sen necesidade de facer dedo.

Algún outro día pola mañá, estando con Tiago pola Cidade, temos topado tamén con rapaces do instituto que están en clase de Educación Física, e que o que fan é baixar e subir a camiñar ata o instituto e aproveitan tamén ás veces para darse un baño na praia.

Os máis pequenos van á escola por quendas, porque non hai sitio; uns pola mañá e outros pola tarde. Estes teñen a escola no medio da Cidade, a pé de praia.

OUTRAS ILLAS

Como ben nos dixo Apolinario, este programa é “traballo con vacacións”, e as fin de semana eran vacacións para nós. A primeira coñecemos a illa, a segunda fomos a Fogo en ferry, a terceira gozamos da Cidade e a cuarta visitamos a illa de Sal en avión, apenas media hora de viaxe.

Que qué conclusión saquei?

- 1. Se o país quere funcionar coma destino turístico ten que mellorar moito as comunicacións entre illas. A laxitude nos horarios é algo que os turistas non comparten, nunha semana que van botar en Cabo Verde non se lles vai pegar o carácter e costumes dos caboverdianos e o seu relax nos horarios é algo que exaspera.
- 2. Visitando só unha illa non coñeces Cabo Verde, e menos se só vas á illa de Sal, a máis turística e a menos representativa, pero... Que praias e que cor de auga!!
- 3. Todas as illas queren a súa cota de turismo e só espero que non traten de conseguila a calquera prezo.
- 4. Aínda quedan moitas illas por coñecer, teño que volver.

PRESENTACIÓN DO TRABALLO

A última semana o arquitecto dixo de facer unha presentación do traballo para o presidente da Cámara, vereador, Instituto de Patrimonio Cultural e outros.

No traballo de loteamento, tendo en conta os condicionantes que había, as determinacións que debe conter, o terreo, a lexislación, a protección, etc., elaborei unhas observacións, suxestións e proposta básica.

O presidente non puido vir á presentación, pero si o vereador Alcides, o xefe de Gabinete de Presidencia Apolinario, dous traballadores da Curadoria (dependente do Ministerio de Cultura), unha representante do departamento de Cul-

tura da Cámara, o arquitecto Amandio, Tiago e mais Jandira. Alí lles expliquei o que eu pensaba, a miña proposta, o coidado que se había de ter na intervención polo feito da presenza tan importante que tiña na imaxe da Cidade.

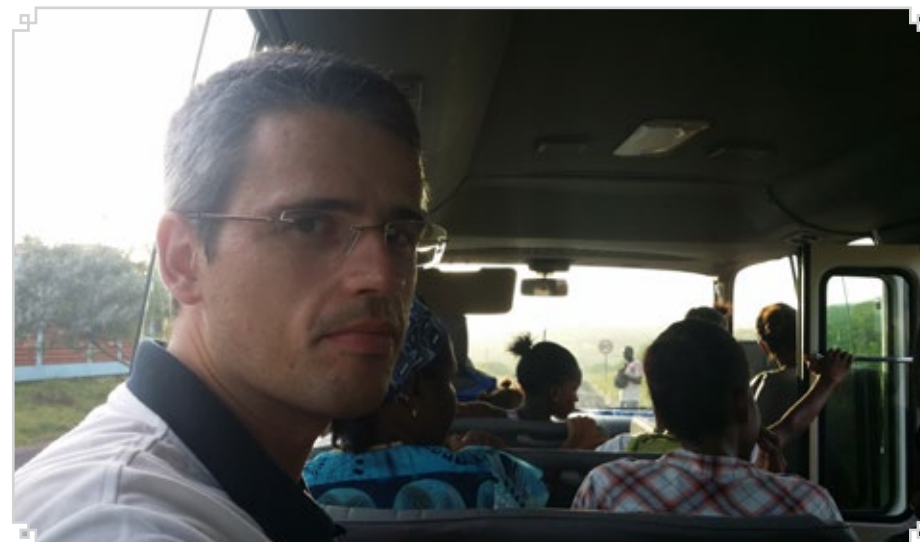
HEI VOLTAR

Esta é a miña Cidade vista dende a casa do cura, é ben bonita e merece toda a axuda que se lle poida dar para que se desenvolva dunha forma correcta e avance nun plan director de protección axeitado á súa categoría para que as intervencións conserven todo aquilo de valor que ten, para que non se perda a memoria deste sitio histórico. Coma case sempre, os feitos teñen lugar nun marco construído e son indisolubles.

Nesta foto estamos, como todas as noites durante un mes, Rubén, Sofía, a súa irmá (algún que outro día) e mais eu.

Blog da experiencia:

<https://vacacionscontraballo.wordpress.com/category/blogs-2015/cv-ribeira-grande/>

TESTEMUÑO DE RUBÉN LÓPEZ

TÉCNICO DE ADMINISTRACIÓN FINANCEIRA NO CONCELLO DA POBRA DO CARAMIÑAL. CÁMARA MUNICIPAL DE RIBEIRA GRANDE

Grazas á oportunidade brindada ao abeiro do programa de Vacacións con Traballo, puideron ter a fortuna de convivir durante un mes coa boa xente de Cabo Verde.

Chegamos o 1 de outubro sobre media noite, e a primeira sensación foi a da humidade, que recordaba que estabamos no final da época de chuva. A temperatura era agradable, pero durante a primeira quincena esa humidade ficaría connosco. Nos primeiros días, o clima como tema de conversa era recorrente e os propios veciños comentaban que era moito incluso para eles.

A parte positiva desas choivas foi descubrir unhas paisaxes moi distintas das previstas. O esperado cor terra muda durante os meses de chuva a unha cor verde intensa que cubre todo o que alcanza a vista.

Na primeira fin de semana alugamos un automóbil e percorremos a illa de Santiago para facernos unha idea do contexto no que vivía a poboación e facer algo de turismo todos xuntos.

Puidemos comprobar como a rede de estradas principais está perfectamente asfaltada e onde o asfalto non chega aparece un sistema de estradas empe-

dradas que, a diferenza das nosas, están asentadas na terra sen cemento (o que evidenciaba unha especial habilidade dos construtores).

Nese percorrido puidemos ver o cultivo a man de grandes ladeiras. Plantacións de millo acompañado de chícharo era o mais frecuente. As vivendas do rural tiñan unha dimensión modesta e, aínda que había de todos os tipos, as pequenas casas humildes eran frecuentes. A electricidade chega á meirande parte das aldeas, non así a canalización de auga potable.

Nalgunhas vilas pódense ver placas de inauguración da cooperación exterior contribuindo cunha fonte pública.

Un ten a sensación do que puido ser Galicia fai uns decenios. Vin xente con necesidade, pero nunca vin xente sen ilusión ou dignidade. As persoas coñecíanse entre ela e as redes de colaboración informal eran frecuentes.

No percorrido pola illa -máis interesante a costa sur que a norte-, puidemos ver praias de cocoteiros sen xente. Sen turismo nin grandes infraestruturas para darlles servizos.

Teñen moitas zonas con encanto, pero falta moito labor de educación na defensa do patrimonio. A xestión de residuos require de moita concienciación para evitar as verteduras de plásticos.

A auga do mar sempre quente, e a as praias case desertas, coa excepción das improvisadas lonxas que se forman ao redor das pequenas embarcacións que chegan co peixe fresco.

O noso día a día comezaba co almorzo ás sete e media da mañá e coas atencións de Fátima, a propietaria da nosa pousada, que servía con cariño as froitas frescas da súa horta. Ás oito comeza o traballo no Concello até as catro da tarde, cunha parada para xantar.

A realidade no traballo estaba moi afastada do que se podería esperar. Aínda que a conexión non era a mellor posible, todos os postos tiñan un ordenador con internet. O programa de contabilidade era único para todos os concellos do país e, para a miña sorpresa, este programa era unha conexión remota cun servidor do Estado. Traballo na nube! Xa quixéramos nós estar tan desenvolvidos...

O traballo na Cámara Municipal consistiu en reducir a carga burocrática sen diminuír o control. As facilidades por parte de todos, tanto políticos como funcionarios, foron máximas. As ganas de aproveitar a miña estancia para repensar as tarefas rutineiras foi absoluta. Empezamos polo circuito administrativo que facían as facturas dende que se encargaban as compras até o momento do pagamento e acabamos modificando a forma na que se expedían os documentos das licenzas dos postos do mercadoño.

A relación cos compañeiros foi moi satisfactoria; permitiunos coñecer pequenos anacos da realidade do país que quedarían agochados nunha visita puramente turística e puidemos coñecer a vida do día a día da súa man.

Adilson, técnico de contabilidade na Cámara, acompañounos na visita á súa vila, Salineiro. Trátase dun núcleo de poboación encravado nunha chaira con vistas fermosas da ribeira e ao mar no horizonte. Alí estivemos dando unha volta, mentres Adilson levaba a palma da man ata a fronte como xeito de saudar con respecto á xente de maior idade.

Estivemos coas mulleres que fan aceite dun arbusto chamado purgueira (*Jatropha Curcas*), un traballo totalmente artesanal e cooperativo entre as poucas veciñas que se dedicaban a isto. Adilson levounos a ver os arbustos e explicounos que, no seu momento, o goberno contratou persoas para plantalos. O curioso é que as plantacións fixéronse en terreos privados, pero o aproveitamento dos froitos é público. Dando unha volta, vimos que a seca do ano pasado fixo estragos, pero coa chuva deste estaban contentos.

A auga é un recurso escaso e por iso a chuva é algo desexado e visto con alegría, é a diferenza entre ter ou non ter suficientes alimentos para todo o ano. Pasárono mal o ano pasado e nótase cando falas con eles. Mesmo deu para unha situación curiosa. No noso percorrido pola illa, vimos a gran plantación artesanal de millo, porén nos pratos da cociña caboverdiana eu non vía millo por ningures... Chegado un punto, preguntei estrañado como era posible que con tanto millo eu non vira nin rastro nos menús, a resposta foi dura á par que sinxela: o ano pasado non choveu e por ese motivo non había millo. Iso dá unha idea da situación de dificultade pola que atravesa esta xente.

Outra pata do meu traballo consistiu en botar unha man na rede que aglutina a unha parte do tecido asociativo do municipio. Aínda que o seu funcionamento non adquiriu a madurez suficiente, tiñan un programa de microcréditos interesante. A idea era relativamente sinxela: prestar pequenas cantidades que permitisen dinamizar economicamente o municipio. A realidade dos feitos levou a que o programa acabase sendo un fondo social para acudir a pequenas cousas de necesidade (arranxar un tellado ou similar).

Neste ámbito, chegamos á conclusión de que era necesario separar o poder político da rede de asociacións, para evitar o risco de que as cantidades prestadas acabaran conformando unha rede clientelar. Traballamos igualmente na definición máis xusta dos xuros a pagar polos usuarios do programa, evitando que os cumpridores tiveran peores condicións financeiras que aqueles que incumprían os prazos.

A última área de traballo na que colaborei durante a miña estancia tivo que ver coa cooperativa de mulleres Sulada. Estas mulleres, coa axuda de distintas organizacións e co apoio da Associação para a Cooperação com Cabo Verde (ACCVE), puideron ir formándose para poder ter unha alternativa sustentable mais aló de apañar area na ribeira.

Na cooperativa fanse xabóns, bixería, prendas de vestir, bolsos de distintos materiais e todo tipo de produtos froito das distintas accións formativas recibidas.

A miña participación con estas mulleres consistiu en enfocar a produción en termos de contabilidade de custos. A importancia de coñecer o valor da materia prima empregada para obter a súa produción e a necesidade de computar as horas de traballo investidas, para ser conscientes dos produtos con maior valor engadido.

Outro elemento que compartimos foi o estudo das posibilidades de incrementar os puntos de venda para mellorar o rendemento da cooperativa.

As mulleres da cooperativa participan en distintas quendas de traballo para poder compatibilizar as tarefas domésticas. O ambiente era o dunha gran familia que se reunía para traballar na casa dunha das socias, mentres non se remata o edificio que albergará a sede da cooperativa. A cooperativa repartía entre 1.000 e 2.000 escudos cada dous meses (o salario mínimo son 12.000 escudos/mes), o que mostra que o proxecto esta a nacer.

Cando marchei quedaban mergulladas en dous proxectos ilusionantes que poderían mellorar as vendas e o nivel de vida: subministrar xabóns a hoteis e dispoñer dun punto de venda nun hotel por onde transitan 40.000 turistas.

Foi toda unha experiencia colaborar con estas mulleres e creo que nunca esqueceré os momentos curiosos que deparaba o ter que chegar a unha aldea cruzando a pé un pequeno río que se formaba coas chuvias da tempada. Había que descalzarse, subir os pantalóns tan arriba como fose posible e cruzar con coidado de que a corrente non fixera perder o equilibrio.

Mais aló do traballo, as pequenas cousas que van sucedendo son as que acaban por fixar a idea que cada un se leva o rematar a viaxe. No meu caso, esas pequenas cousas fóronse recollendo no blog, que formaba parte das nosas "obrigas". Farei un pequeno repaso delas para intentar transmitir mellor a miña experiencia no país.

Unha das sensacións de tristura foi na illa de Fogo, alí puiden ver o que era vivir en situación de inseguridade e con extrema dificultade. Foi ao chegar a Chã das Caldeiras, un lugar situado na caldeira do volcán Pico do Fogo.

Ese espazo, que albergou unha vila de 1.200 habitantes, mudou para sempre a finais do ano 2014. A terra comezou a tremer e a lava empezou a ocupar os terreos fértiles; a vida empezou a ser mais difícil aínda. Quedan menos de 200 persoas que viven sen auga corrente nin luz, con acceso mediante un camiño pedregoso no que se emprega preto dunha hora para recorrer apenas uns poucos quilómetros. Tiñan unha estrada do tipo caboverdiano (con pedra asentada na area que chama a atención pola súa resistencia), que foi engulida na última erupción.

As guías de viaxe que levabamos falaban dunha vila de importancia, pero cando chegamos o que vimos foi unha paisaxe desoladora: paredes destruídas polo empuxe da lava ou directamente casas na que só se apreciaban os restos dos tellados. Despois de non saber se realmente aquela era a vila da que falaban as guías, apareceu Omar, un rapaz de poucos anos que vendía pementa. Tiña unha mirada de tristura, dun neno que ten vivido coma un adulto, nun lugar sen moitas concesións nin compañías da súa idade. Estaban en pleno proceso de reconstrución, non lles importaba que o volcán volvесе arrebatarlles as súas casas, naquel sitio naceron e naquel sitio querían vivir, tal e como nos dixeron.

Un sae dun lugar así coa sensación de que é pouca cosa, de que cando se queixa do que sexa merece a pena botar unha ollada aos problemas doutra xente que só pensa en seguir adiante.

Outras das experiencias foi sentir en carne propia a “morabeza”, unha palabra de difícil tradución, que vén resumir a idiosincrasia dun pobo, algo así como “acoller ben”, con hospitalidade e amabilidade.

No noso caso, primeiro descubrimos esa hospitalidade e, no intento de describir esa forma de ser, apareceu o vocábulo. Para ser precisos, a hospitalidade

e o acollemento sentímolos nunha pequena vila chamada Porto Mosquito. O nome non presaxiaba nada bo, pero o feito de que fosen festas animounos a ir. A descrición que nos daban era semellante ás festas do rural galego. Unha festa na honra do santo ou santa do lugar, que era aproveitada para fins menos relixiosos. Unha festa dunha aldea para todo o mundo que quixera achegarse.

A frecuencia das furgonetas ateigadas de xente pasando por Cidade Velha facían pensar que estábamos ante un festón en toda regra. A idea era tan sinxela como a forma de visualizar a morabeza, cada casa fai comida para un rexemento e toda persoa que se achega é convidada a almorzar. Eu pensaba que isto sería entre os amigos e familia (estirando a corda entre os coñecidos), pero que tanta xenerosidade non podía chegar tan lonxe tendo en conta os reducidos recursos cos que contan. Pois estaba trabucado, segundo baixamos do autobús, un home achegouse a nós e invitounos con insistencia a comer á súa casa.

Máis tarde encontramos ao vereador –concelleiro– Alcides, quen nos explicaría entre bromas que para un político era unha festa complicada, ao ter que comer en todas as casas para non ferir os sentimentos da xente. A técnica desenvolvida durante moito tempo consistía en comer unha cullerada en cada casa para poder chegar vivo ao final do día.

Non imaxino canto tempo se inviste en preparar comida para unha batallón de xente chegada con ganas de troula, pero si puiden ver a ilusión coa que ofrecen a súa hospitalidade.

Outras das pequenas experiencias está conformada polo peculiar sistema de transporte colectivo. Ao pouco de chegar a Cabo Verde, unha palabra descoñecida empezou a repetirse. O Hiace, era un termo recorrente para falar dos desprazamentos entre as distintas comunidades.

Este medio de transporte non deixa de ser unha furgoneta con capacidade para nove persoas que fai rutas preestablecidas en horario “aproximado”. Resulta un xeito barato de transporte que é utilizado pola xente do lugar, non é frecuente ver turistas neles.

O sistema cubre as necesidades de transporte da poboación, que conta cunha rede ven tupida de conexións.

Ate aquí nada especial, o curioso comeza cando montas nun deles e, de forma case misteriosa, comezan a desprezarse anacos de táboas forradas que permiten ir gañando máis asentos. Cando xa pensas que a furgoneta vai chea, está na metade do seu potencial uso. A capacidade empregada permite trasladar ata 21 persoas en condicións “decentes”, pero non se pode descartar que en función das necesidades da poboación empece a acumularse xente por capas (hehehe).

Nós falabamos do Hiace como se fose o noso día a día, pero aínda tardaríamos algún tempo en descubrir que Hiace era o nome comercial dun modelo de furgoneta da marca Toyota. Sen dúbida, esta empresa soubo adaptarse ás necesidades do mercado caboverdiano até o punto de ser case un monopolio.

A frecuencia é boa entre os núcleos de poboación grandes, pero os tempos son totalmente aproximados. O elemento de referencia que marca a hora de saída é o nivel de ocupación do vehículo. Ate que o chofer conclúa que a viaxe será rendible, todos esperaremos sentados pacientemente desexando que alguén veña cedo. Polo menos, o condutor do último Hiace no que montamos tivo a delicadeza de abrir a porta traseira para que entrase algo de fresco na espera.

Foi toda unha experiencia que, persoalmente, vén confirmarme que a felicidade está moi afastada dos estándares occidentais. A posesión de cousas non fai que un sexa máis feliz. É necesario defender un reparto máis xusto da riqueza,

un reparto que posibilibite o desenvolvemento dos países menos adiantados respectando a súa dignidade. Encontro máis tristura nas rúas das cidades galegas, nas que os indixentes son ignorados, ca no pobo de Cabo Verde, cun forte sentimento de axuda mutua.

Blog da experiencia:

<https://vacacionscontraballo.wordpress.com/category/blogs-2015/cv-ribeira-grande/>

En tempos convulsos nos que as fronteiras parecen reforzarse para as persoas e esvaeerse para o capital, Vacacións con Traballo volve demostrar que o contacto entre culturas é máis que positivo. Pese as diferentes formas de ser e de facer, o fondo humano que nos une propicia a colaboración para atopar solucións a dificultades a miúdo comúns, aínda que con diferentes graos de intensidade.

Así o comprobaron o técnico e as técnicas municipais que en 2015 formaron parte deste programa de voluntariado internacional, no que non só achegaron as súas habilidades profesionais ás entidades parceiras do Fondo Galego no Sur, senón que tamén compartiron vivencias enriquecedoras no plano persoal. Dúas caras da mesma moeda que lles permitiron experimentar os beneficios do intercambio cultural e da cooperación internacional.

Tras conmemorar o seu décimo aniversario, Vacacións con Traballo ábrese en 2016 a novos horizontes coa convocatoria de prazas en Mozambique, amais de en Cabo Verde. Continúase apostando así polo banco de recursos humanos de inmenso potencial que son as deputación e concellos galegos, nun momento en que as asistencias técnicas e o troco de coñecementos gañan peso na cooperación descentralizada. No entanto, o programa seguirá mantendo a súa dimensión sensibilizadora, na idea de espallar a concienciación sobre o papel de cada persoa e institución na consecución de sociedades máis xustas e igualitarias.

**fondo
galego**

de cooperación
e solidariedade

www.fondogalego.org

**XUNTA
DE GALICIA**

cooperacióngalega

Coa colaboración de

O Fondo Galego é membro da

INSTITUTO
GALEGO
DE ANÁLISE
E DOCUMENTACIÓN
INTERNACIONAL

**I
GA
DI**

CONFEDERACIÓN
Fondos de Cooperación e Solidariedade

